

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI

OKUL ÖNCESİ EĞİTİME DEVAM EDEN ÇOCUKLARIN
TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARININ
RESİMLERLE İNCELENMESİ

ELİF ALMİRAY SÖYLEMEZ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. DUYGU ALPTEKİN

MANİSA - 2019

T.C.
MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KADIN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
KADIN ÇALIŞMALARI PROGRAMI

OKUL ÖNCESİ EĞİTİME DEVAM EDEN ÇOCUKLARIN
TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARININ
RESİMLERLE İNCELENMESİ

ELİF ALMİRAY SÖYLEMEZ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. DUYGU ALPTEKİN

MANİSA - 2019

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Doküman Kodu	FRYL-031
		Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 10.07.2019 tarih ve 24/16 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Kadın Çalışmaları Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Elif Almiray SÖYLEMEZ'in "**Okul Öncesi Eğitime Devam Eden Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarının Resimlerle İncelenmesi**" konulu tezi incelenmiş ve aday 20.08.2019 tarihinde saat 10:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna ☒

OY BİRLİĞİ ☒

DÜZELTME yapılmasına * ☐

OY ÇOKLUĞU ☒

RED edilmesine ** ☐

ile karar verilmiştir.

Doc. Dr. Hande Şah
ÜYE

Doç. Dr. Duygu Alptekin
BAŞKAN

ÜYE
Doç. Dr. Aylin Çarhaya

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

☐
☐

Tez, mutlaka basılmalıdır.

☐
☐

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

☐
☐

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

☒
☐

Tez, basımı gereksizdir.

☐
☐

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Okul Öncesi Eğitime Devam Eden Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarının Resimlerle İncelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

26/08/2019

ELİF ALMİRAY OKUTAN

İmza

ÖZET

OKUL ÖNCESİ EĞİTİME DEVAM EDEN ÇOCUKLARIN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGILARININ RESİMLERLE İNCELENMESİ

Çocukların cinsiyete özgü davranışlarının ebeveynlerinin çocuk yetiştirme tutumlarından etkilendiği; birçok anne ve babanın farkında olmayarak kız ve erkek çocuklarının cinsiyet rolüne uygun özellikler kazanmaları beklentisinde oldukları bilinmektedir. Bu beklentiler ebeveynlerin çocuğa karşı olan davranışlarını etkilemektedir. Dolayısıyla okul öncesi dönemdeki çocukların toplumsal cinsiyet algılarında ailenin rolünü belirlemek gelecek için çok önemlidir. Çünkü çocuğun sosyalleşme sürecinin başladığı ilk toplumsal kurum ailedir.

Resim çizimi, çocukların tutum ve duygularının anlaşılmasında kullanılan maliyeti düşük ve eğlenceli bir yöntemdir. Kolay bir anlatım aracı olması nedeniyle resim, sınırlı sözcük bilgisine sahip çocuklar için, kendisiyle dış dünya arasında iletişimi sağlayan önemli bir araçtır. Bununla beraber çocukların duygu ve düşüncelerine ulaşmak, anlam dünyaları ile dünya algılarına dair ipuçlarını yakalayabilmek ve sosyalleşme sürecinde cinsiyet inşalarını çözümleyebilmek, çizdikleri resimlerin analiziyle mümkün olmaktadır.

Bu tez çalışmasında, Manisa’da alan çalışması sonucu elde edilen bulgular ile konuya ilişkin dayarılan teorik ve kavramsal çerçevede sunulanlar, karşılaştırmalar yapılarak analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar sözcükler: Çocukluk dönemi, ebeveyn rolleri ve davranışları, okul öncesi eğitim, resim, toplumsallaşma, toplumsal cinsiyet.

ABSTRACT

TITLE OF THESIS

THE EXAMINATION OF SENSE OF GENDER OF CHILDREN CONTINUING PRESCHOOL EDUCATION THROUGH DRAWINGS

It is known that the children's gender specific behaviour is affected by the parents' way of bringing up and many of the parents unconsciously expect their children to have a manner fitting their role of gender. These expectations affects the parents' attitude towards their children. Therefore, it is extremely important for the future to define the parents' role in their preschool children. Because the first social institution for child to start socializing is family.

Drawing is a fun and cheap way used in understanding the children's attitude and emotions. As it is an easy tool of expression, it's an important mean of communication with the outside world for a child with limited knowledge of vocabulary. With this reaching children's emotions and thoughts, catching hints connected to their world of meaning and points of view towards world and being able to resolve their gender construction in the time of socializing can be possible through analysing the drawing they drew.

Because of important place of the parents and the drawings in the world of children, and by thinking that the drawings can be used to determine the social environment the children's in and also the behaviour problems this thesis's intend is to bring the society's perception out through the parent themed drawings made by the six year olds studying in the preschool institution in the province of Manisa. Findings obtained by area study and relational theoric and conceptional frameworks are analysed by comparisons and evaluated.

Keywords: Childhood, Roles of Parents and Their Behaviours, Preschool education, Drawing, Socialization, Social Gender.

TEŞEKKÜR

Uzun ve karmaşık lisansüstü öğrenim hayatımın en zorlu aşamalarında maddi manevî her yönden yardımcı olan, tecrübeleri ile kritik eşikleri başarıyla atlatmama vesile olan, beni aydınlatan ve desteğini hiç eksik etmeyen, kendisini tanımaktan büyük onur duyduğum danışmanım, çok saygıdeğer hocam Sayın Doç. Dr. Duygu ALPTEKİN'e, hiçbir olumsuzluk karşısında yılmadan her türlü engele göğüs geren, öğretim hayatımın her safhasında beni heyecanla destekleyen biricik aileme ve her aşamada desteğini esirgemeyen değerli eşim İlyas OKUTAN'a yürekten teşekkür ediyorum.

ELİF ALMİRAY OKUTAN

Manisa, 2019

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
RESİMLER	viii
TABLolar	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET İNŞASI	3
1.1.TOPLUMSALLAŞMA KURUMU OLARAK AİLE	3
1.1.1.Toplumsallaşma Süreci	3
1.1.1.2.Toplumsallaşmanın Biyolojik Temelleri	4
1.1.1.2.1.İçgüdü	4
1.1.1.2.2.Fiziksel Bağımlılık	4
1.1.1.2.3.Öğrenme Kapasitesi	4
1.1.1.2.4.Dili Kullanma Becerisi	4
1.1.1.3.Toplumsallaşma Aşamaları.....	5
1.1.1.3.1.Çocukluk Dönemi.....	5
1.1.1.3.2.Gençlik Dönemi.....	5
1.1.1.3.3.Yetişkinlik Dönemi	6
1.1.1.3.4.Yaşlılık Dönemi.....	6
1.1.2.Toplumsallaşma Araçları	7
1.1.2.1.Aile.....	7
1.1.2.2.Din Kurumu	7
1.1.2.3.Eğitim.....	7
1.1.2.4.Arkadaş Grupları.....	8
1.1.2.5.Kitle İletişim Araçları / Medya	8
1.1.3.Çocukluk Evresinde Aile İçi Toplumsallaşma	8
1.2.TOPLUMSAL CİNSİYET VE AİLE İÇİ ROL PAYLAŞIMI	10
1.2.1.Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Ataerkillik	10
1.2.2.Aile İçi İlişkilerin Toplumsal Cinsiyet Analizi.....	12
1.2.2.1.Annelik Tanımı, Roller ve Davranışları	12

1.2.2.2.Babalık Tanımı, Roller ve Davranışları.....	13
1.2.2.3.Çocukluk Evresinde Toplumsal Cinsiyet İnşası	14
İKİNCİ BÖLÜM	16
ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE CİNSİYETİN SOSYAL İNŞASINA YÖNELİK KURAMLAR VE ARAŞTIRMALAR	16
2.1.PSİKANALİTİK KURAM	16
2.1.1.Oral Dönem (0-2 yaş)	16
2.1.2.Anal Dönem (2-4 yaş).....	16
2.1.3.Fallik Dönem (4-6 yaş)	17
2.1.4.Latent Dönem (6-12 yaş)	18
2.1.5.Genital Dönem (12-18 yaş).....	18
2.2.BİLİŞSEL GELİŞİM KURAMI	20
2.2.1.Piaget.....	20
2.2.2.Lev Scmonovich Vygotsky	20
2.2.3.Jerome Bruner	21
2.3.PSİKANALİTİK FEMİNİST KURAM.....	21
2.4.SOSYAL ÖĞRENME KURAMI	22
2.4.1.Edimsel Koşullanma	22
2.4.2.Model Alma Ve Taklit Yoluyla Öğrenme	23
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	24
ÇOCUKLUK DÖNEMİNE İLİŞKİN RESİM ANALİZİ	24
3.1.ÇOCUKLUK DÖNEMLERİ VE ÇİZİMLERİ	24
3.1.1.Karalama Dönemi (1,5-4 yaş)	25
3.1.1.1.Düzensiz Karalamalar Dönemi (1,5-2 yaş).....	25
3.1.1.2.Karalamanın Bilindiği Dönem (2-3 yaş)	26
3.1.1.3.Sembolik Karalamalar Dönemi (3-4 yaş)	27
3.1.2.Şema Öncesi Dönem (4-7 yaş)	28
3.1.3.Şematik Dönem (7-9 yaş)	29
3.1.4.Gerçekçilik Dönemi (9-12 yaş).....	30
3.1.5.Görünürde Doğalcılık Dönemi (12-14yaş)	31
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	33
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	33
4.1.ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	33
4.2.ÇALIŞMA GRUBU.....	33

4.3.VERİ TOPLAMA SÜRECİ.....	34
4.4. VERİ OLUŞTURMA VE TOPLAMA TEKNİKLERİ.....	34
4.4.1.Çocuk Gözüyle Anne- Baba Soru Formu.....	35
4.4.2.Draw a person/ Bir İnsan Çiz Testi.....	36
4.5. VERİ ANALİZ SÜRECİ	37
BEŞİNCİ BÖLÜM	38
BULGULAR.....	38
5.1.ÇOCUK GÖZÜYLE AİLE İÇİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ	38
5.1.1.Görüşme Tekniği Yolu İle Ulaşılan Bulgular.....	38
5.1.2.Çocuk Resimleri Analizi İle Ulaşılan Bulgular	43
5.1.2.1.Örnek Çocuk Resimleri Üzerinden “Anne” Çizimi.....	47
5.1.2.2.Örnek Çocuk Resimleri Üzerinden “Baba” Çizimi	51
5.1.2.3.Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması-ANNE	56
5.1.2.4.Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması-BABA	60
5.2.ÇOCUK RESİMLERİNDE YER ALAN BULGULAR	64
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	66
KAYNAKÇA	69

RESİMLER

Resim 1-Düzensiz Karalama Dönemi	26
Resim 2-Karalamanın Bilindiği Dönem	26
Resim 3-Sembolik Karalama Dönemi	27
Resim 4-Şema Öncesi Dönem	28
Resim 5-Şema Öncesi Dönem	29
Resim 6-Şema Öncesi Dönem	29
Resim 7-Şematik Dönem	30
Resim 8-Şematik Dönem	30
Resim 9-Şematik Dönem	30
Resim 10-Gerçeklik Dönemi.....	31
Resim 11-Gerçeklik Dönemi.....	31
Resim 12-Gerçeklik Dönemi.....	31
Resim 13-Gerçeklik Dönemi.....	31
Resim 14-Görünürde Doğalcılık Dönemi	32
Resim 15-Görünürde Doğalcılık Dönemi	32
Resim 16-Görünürde Doğalcılık Dönemi	32
Resim 17-Kız çocuğun gözünde “Örgü Ören” Anne	47
Resim 18-Kız çocuğun gözünde “Balerin Gibi Yürüyen” Anne	47
Resim 19-Kız çocuğun gözünde “Yemek Yapan Anne.....	47
Resim 20-Kız çocuğun gözünde “Arabaya Binip Giden” Anne.....	47
Resim 21-Kız çocuğun gözünde “Börek Yapan” Anne.....	48
Resim 22-Kız çocuğun gözünde “Balık Tutan” Anne	48
Resim 23-Kız çocuğun gözünde “Soba Yakan” Anne.....	48
Resim 24-Kız çocuğun gözünde “Oyuncak Toplayan” Anne.....	48
Resim 25-Erkek çocuğun gözünde “Araba Kullansın İstenilen” Anne	49
Resim 26-Erkek çocuğun gözünde “Kiraz Toplayan” Anne.	49
Resim 27-Erkek çocuğun gözünde “Kulübeyi Temizleyen” Anne.....	49
Resim 28-Erkek çocuğun gözünde “Hiçbir şey Yapamayan” Anne.....	49
Resim 29-Erkek çocuğun gözünde “Yumurta Pişiren” Anne	50
Resim 30-Erkek çocuğun gözünde “Cam Silen” Anne.....	50
Resim 31-Erkek çocuğun gözünde “Balık Tutan” Anne	50
Resim 32-Erkek çocuğun gözünde “Bizi Okula Götüren” Anne.....	50
Resim 33-Kız çocuğun gözünde “Kızlarına Bakan” Baba	51

Resim 34-Kız çocuğun gözünde “Bizimle Gezen” Baba	51
Resim 35-Kız çocuğun gözünde “İnşaatta Çalışan” Baba	51
Resim 36-Kız çocuğun gözünde “Piknik Yapan” Baba.....	51
Resim 37-Kız çocuğun gözünde “Mutfakta Yemek Yiyen” Baba.....	52
Resim 38-Kız çocuğun gözünde “Annemi Bağlamış Yürüyen” Baba.....	52
Resim 39-Kız çocuğun gözünde “Yemek Yiyen” Baba	52
Resim 40-Kız çocuğun gözünde “Eve Giden” Baba.....	52
Resim 41-Kız çocuğun gözünde “Kızıyla Düğünde Olan” Baba	53
Resim 42-Erkek çocuğun gözünde “Benimle Gezen” Baba	53
Resim 43-Erkek çocuğun gözünde “ Futbol Oynayan” Baba	53
Resim 44-Erkek çocuğun gözünde “Yüzüyor Diye Kızan” Baba	53
Resim 45-Erkek çocuğun gözünde “Gezen” Baba.....	54
Resim 46-Erkek çocuğun gözünde “Yatan” Baba	54
Resim 47-Erkek çocuğun gözünde “Yağmurda Islanan” Baba	54
Resim 48-Erkek çocuğun gözünde “Araba Kullanan” Baba	54
Resim 49-Erkek çocuğun gözünde “Çocuklarıyla Oturan” Baba	55
Resim 50-Erkek çocuğun gözünde “Gemi Süren” Baba.....	55
Resim 51- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - ANNE.....	56
Resim 52- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - ANNE.....	56
Resim 53- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - ANNE.....	57
Resim 54- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - ANNE.....	57
Resim 55- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - ANNE.....	58
Resim 56- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - ANNE.....	58
Resim 57- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - ANNE.....	59
Resim 58- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - ANNE.....	59
Resim 59- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - ANNE.....	60
Resim 60- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - ANNE.....	60
Resim 61- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - BABA.....	61
Resim 62- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - BABA.....	61
Resim 63- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - BABA.....	62
Resim 64- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - BABA.....	62
Resim 65- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - BABA.....	63
Resim 66- Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - BABA.....	63

TABLÖLAR

Tablo 1.Görüşme Tekniğı Yolu İle Ulaşılan Bulgular.....	39
Tablo 2.Görüşme Tekniğı Yolu İle Ulaşılan Bulguların Analizi.....	40
Tablo 3.Çocuk Resimleri Analizi İle Ulaşılan Bulgular	43
Tablo 4.Çocuk Resimleri Analizi İle Ulaşılan Bulguların Analizi	44
Tablo 5.Çocuk Resimlerinde Yer Alan Nesnelere Ait Bulgular.....	65

GİRİŞ

Toplumların yapısal özellikleri kültürlere göre bazı değişiklikler gösterse bile cinsiyet rollerine uygun davranışlar her toplumda toplumsallaşma süreci içerisinde verilmektedir. Toplumsal cinsiyetin inşasında özellikle her yerleşik kültürde en temel kurumlardan biri olan aile ve sosyal çevrenin rolü ise yadsınamaz. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı eğitimin aile ortamında bireylerin ilk gelişim dönemlerinde başlaması gelecek nesilleri de etkileyecek, daha kalıcı ve olumlu sonuçlara neden olacaktır. Burada temel rol, aile içi etkileşimde etkin olan anne ve babaya düşer. İkincil rol ise okul öncesi eğitim kurumundadır. Bu nedenle araştırmanın hedef kitlesi ve kurumu, 6 yaş grubu çocuklar ve okul öncesi eğitim kurumlarıdır.

Resim, çocukların duygularını yansıtmaya yarayan bir ölçme aracıdır. Sosyal bilimler, uzun yıllardan beri çocuk resimleri üzerinde çalışmalar yapmakta, çocuğun zekâ ve kişilik gelişimi ile sosyal yaşantısını anlamaya yönelik bulgulara erişilmektedir. Resimler bunun dışında çocukların düşünüş biçimi ve sorunları çözme yöntemleri hakkında ipuçları verir. Resim yapmak, çocuk için oyun oynamak gibi zihinsel bir etkinliktir. Dolayısıyla zekâ gelişimini olumlu yönde etkilemektedir.¹

Çocuğun az sözcük bilmesi sebebiyle yaşadıklarını ve isteklerini, hatta hayallerini tam ifade etmekte zorlanıyor olması çocuklar için resmi daha da önemli hale getirmektedir.² Bu araştırma ile resimler üzerinden çocukların aile içi yaşantılarını, ailede kullanılan iletişim biçimini ve aile içi toplumsal cinsiyet eşitliğinin ne durumda olduğunu, ebeveynlerin çocuklara karşı tutumlarını tespit edebilmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda resimleri analiz ederek çocuk için anne ve babanın ev içindeki davranış biçimlerinin ortaya çıkarılması istenmiştir. 6 yaş grubundaki okul öncesi çağı çocuklarının, psiko-sosyo-ekonomik ve kültürel bağlamlarda aile içi yaşam algılarının resim yoluyla nasıl ifade edildiğine odaklanılarak, bu yönde başta öğretmenler olmak üzere; çocuğa dönük anne ve baba rollerinin daha bilinçli sergilenmesine yönelik bir farkındalık yaratma ve bu vesileyle ilgili literatüre de katkı sağlamak amaçlanmıştır.

¹ Tuncay Dilci, Aile İçi Yaşamın Çocuk Resimlerindeki İz, İstanbul, 2014, s.200.

² Dilci, s.201.

Buna göre, araştırmanın birinci bölümünde toplumsallaşma sürecine dair kavramsal ve kuramsal açıklamalara yer verilerek, aile kurumunun bu süreçteki çocuklar üzerine olan etkilerinden bahsedilmektedir. İkinci bölümde cinsiyetin sosyal inşasını çocukluk dönemi içinde ele alan ve araştırmanın da temel dayanaklarına işaret eden kuramlara değinilmiştir. Çocuk resimlerinin yorumlanmasında kullanılan analiz türleri ise üçüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde açıklanmış; araştırmanın yöntemine ve tekniklerine dair bilgiler dördüncü bölümde sunulmuştur. Beşinci bölümde toplanılan çocuk resimleri üzerinden aile içinde toplumsal cinsiyet rolleri, anne-babaya ilişkin duygular ile anne-baba figürlerinin derinlemesine analizi sonucu elde edilen bulgular yer almaktadır. Ulaşılan tüm bulguların sentezlendiği sonuç ve değerlendirme başlığı altında ise, resim çizimi ve analizi ile edinilen, aile içi yaşamın çocukların cinsiyete dair algılarına olan etkileri tartışılmıştır. Başta ebeveynler ve öğretmenler olmak üzere; çocuğa yönelik aktarımın toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyici olabilmesi için bazı önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET İNŞASI

1.1. TOPLUMSALLAŞMA KURUMU OLARAK AİLE

1.1.1. Toplumsallaşma Süreci

Toplumsallaşma tabiri bu araştırmamızda teknik olarak, bireyin içinde yaşadığı topluluğun değer yargılarını, tutum ve davranışlarını ve genel özelliklerini edinmesi yönündeki iletişim sürecine gönderim yapmaktadır. Diğer bir deyişle, sosyalizasyon; bireyin sahip olduğu veya toplum tarafından bireye yüklenen rollerin gerektirdiği davranış biçimlerini fertlerden beklemesidir. Bu süreç boyunca insan, benimsediği toplumun aslî üyesi olmayı, aynı toplum tarafından kabul gören davranış biçimlerini ve toplumun manevi, ahlâki, kültürel değerlerini öğrenerek içselleştirir. Birey, içinde bulunduğu toplum ile bütünleşir, kişilik kazanır ve toplumun bir parçası haline gelir. Toplumsallaşma süreci içerisinde en temel kurum ailedir. Bu kurumda geçirilen en önemli sosyalleşme evreleri bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemleridir.³ En geniş anlamıyla bakıldığında toplumsallaşma süreci, çocuğun eğitimi yani çocuğun topluma hazırlanma sürecidir.

Toplumsallaşma sürecinde çocukta, özdeşim yapabilme becerisi ve başkalarının haklarına saygı gösterebilme bilinci artar. Çocuk başkalarına yardım eder ve bu davranıştan haz duyar. İşbirliği yapmanın önemini öğrenirken rekabet duygusunun tehlikeli olabileceğini fark eder. Aynı zamanda arkadaşlık arzusu artar ve bu duygudan zevk alır, sevinç duyar. Kendini sözel olarak daha çok ifade edebilme yeteneğine sahip olur.⁴ Ayrıca çocuk, kendine has bir yaşam tarzına sahip olan kültürel nitelikli bir toplumun üyesi olduğunun farkındalığı içinde kurulan aidiyet bağıyla, bu toplumsal dünyanın bir parçası olduğunu özümser.

³ Hasan Eren, Türkçe sözlük, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1988.

⁴ Yakup Çoştı, Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme, 2009, s.3.

1.1.1.1. Toplumsallaşmanın Biyolojik Temelleri

1.1.1.1.1.İçgüdü: Canlılarda doğuştan bulunan biyolojik bir içgüdüye toplumsallaşma için ihtiyaç duyulmaktadır ve toplumsallaşma için içgüdü olmazsa olmazdır.⁵ Birey biyolojik olarak saptanmış davranışlara sahipse, öğrenmesi ve sosyalleşmesi olumlu yönde artacaktır.

1.1.1.1.2.Fiziksel Bağımlılık: Çocuk fiziksel olarak birilerine bağımlı kalır.⁶ Bu süreç onun bakımı ve gelişmesi için gereklidir. Bu bakımı ve gelişimi sağlayan birey kim ise çocuk o kişiye bağımlılık hisseder.

1.1.1.1.3.Öğrenme Kapasitesi: İnsan öğrenmeye temayüllü olarak yaratılmıştır. Öğrenme kapasitesi yüksek olan çocuğun başkalarına bağımlılığı giderek azalacaktır.⁷ Başkasına bağımlılığı azaldıkça, çocuk kendini daha iyi ifade eder ve özgüveni artar. Bu yüzden öğrenme kapasitesi ve çocuğun zekası gelişim için önemli bir etkidir.

1.1.1.1.4.Dili Kullanma Becerisi: Öğrenme yeteneği doğrudan dil kapasitesi ile ilgilidir.⁸ Birey, yetiştiği toplumun ana dilini, konuşma tarzını ve kültürünü ilk önce aileden öğrenir ve bu şekilde konuşmaya başlar. Gündelik ihtiyaçlarını karşılayacak konuşma bilgisine sahip olduktan sonra çevresinin konuşma şeklini öğrenir. Örneğin, ailesinden veya çevresinden kötü kelimelerin kullanılmasının doğru olmadığını veya bunun toplum tarafından hoş karşılanmayacağını öğrenen birey, kiminle nasıl konuşması gerektiğini yavaş yavaş öğrenmeye başlamaktadır.

⁵ Mahmut Tezcan, Sosyolojiye Giriş, Ankara, 2015, s. 54.

⁶ Tezcan, s. 54.

⁷ Tezcan, s. 54.

⁸ Tezcan, s. 54.

1.1.1.2. Toplumsallaşma Aşamaları

1.1.1.2.1.Çocukluk Dönemi:

Bebeklik ile ergenlik dönemi arasında olan bir dönemdir. Bu dönemde çocuk, genel olarak temel davranış kalıplarını öğrenir. Model alma yoluyla ise toplumsal rolleri öğrenir ve cinsiyetine uygun sosyalleşmesi sağlanır. Toplumsallaşma sürecinin başlarında aileler, çocuklara toplum içerisinde nasıl konuşmaları gerektiğini nasıl davranmaları gerektiğini; neyin doğru neyin yanlış olduğu öğretirler. Çocuklar, ailelerden cinsiyetlerine göre “Kadın veya erkek nasıl olunur?” dersi almaktadırlar. Dolayısıyla ilk önce kız çocuklara bebek oyuncağı, erkek çocuklara ise araba oyuncağı alınır; ardından kız çocuklar mutfakta anneye yardıma gider, erkek çocuklar ise baba ile birlikte maça giderler. Kız çocuklarının güzelliği, erkek çocuklarının kuvveti, gücü ön plana çıkarılır.⁹ Böylece çocuklar ailelerinden gördükleri davranış şekillerini benimserler ve cinsiyete göre toplum içinde yaşam kabullerine uyumlu olmayı öğrenirler.

1.1.1.2.2. Gençlik Dönemi:

Sosyalleşme açısından önemli bir dönemdir. Çünkü bireyin artık aileden biraz koparak arkadaş çevresine yoğunlaştığı ve bu yüzden de yetişkinlerin, ergen üzerinde kontrol sağlayamadığı bir dönemdir. Bu dönemde genç, genel olarak, bağımsızlığını kazanır. Artan statüleri ve bu statülere uygun davranışları vardır. Ayrıca bu dönemde yine genç, kimlik seçiminde bulunur. Yetişkin bireyin, artık oyuncaklarını kenara attığı ve çocukluk dönemine ilişkin uğraşlarını bıraktığı dönemdir.¹⁰ “Ben kimim?”, “çocuk muyum?”, “yetişkin miyim?”, “anne/baba olacak mıyım?”, “başarılı mıyım?”, “başarısız mıyım?”, “çevrem tarafından sevilip seviliyor muyum?” vb. sorular üzerinden kimlik arayışı içinde olduğu ve kendine dönük duyguların yoğun olarak etkili olduğu bir dönemdir. Bu yüzden bu dönemin anne / baba ve öğretmen desteğine en çok ihtiyaç duyulan toplumsallaşma evresi olduğunu ifade etmek mümkündür.

⁹ Tezcan, s. 66.

¹⁰ Tezcan, s. 67.

1.1.1.2.3. Yetişkinlik Dönemi:

Bu dönemde birey artık iş yaşamına atılmıştır ve sosyal ortamlara girip yeni arkadaş edinmektedir. Bireyin artan sosyal çevresi, rol sayısının da artmasına neden olur ve birey, rollerine uygun davranmayı öğrenmek durumunda kalır. Flört ilişkisi, aile kurma, çocuk sahibi olma konularına olan ilgisi yoğunlaşmıştır. Bu duygular, bu dönemin olumlu duygularıdır. Ayrıca bu dönem sonlarına doğru orta yaştaki pek çok insan “orta yaş bunalımı” geçirmektedirler. Yaşamın kendisine sunduğu fırsatları kaçırdığını ve ya hedeflerine hiçbir zaman ulaşamayacağını düşünme dönemidir.¹¹

1.1.1.2.4. Yaşlılık Dönemi:

Bu dönemde bireyler geniş sosyal çevreden, daralan bir sosyal çevre içerisine girer. Emeklilik nedeniyle sosyal ilişkiler azalır, gündelik hayat düzeni değişmektedir. Makro perspektiften bakacak olursak, toplumlarda görülen yapısal değişim ve dönüşümler de yaşlılık sürecini etkileyerek, yaşlı ve yaşlılık algısını da değiştirmektedir. Geleneksel toplumlarda, yaşlı bireylere duyulan saygının etkisiyle bu bireylerin önemli ölçüde söz hakkına sahip olduklarını söylemek mümkündür. Sanayileşmiş toplumlarda ise yaşlılar, artık eskisi gibi toplum içerisinde yer almamaktadırlar ve çocukları ile birlikte yaşamamaktadırlar. Sıcak aile ortamından uzaklaşmış, kimsesiz, terk edilmişlik duygusu içerisine girmişlerdir. Bu dönemde yaşlı birey, yalnız kaldıkça daha çok geçmişini ve geçmişte yaşadığı pişmanlıkları, hayatı boyunca dediği keşkeleri düşünür ve daha çok ölümden korkar ve dolayısıyla uyumsuz bir insan olmaya başlar. Bu doğrultuda esas amaç, yaşlılık evresindeki toplumsallaşma dinamiklerinin iyileştirilmesi olmalıdır.¹²

¹¹ Tezcan, s. 67.

¹² Tezcan, s. 68-69.

1.1.2. Toplumsallaşma Araçları

Toplumsallaşma, ailede başlayan, okul, arkadaş grupları ve kitle iletişim araçları etkisiyle devam eden bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Birey bu araçlar sayesinde öğrenir ve diğer sosyal gruplarla sağlıklı bir iletişim kurar. Bu sayede toplumun devamı sağlanmaktadır.¹³

1.1.2.1. Aile: Bireyin yaşamında ilk toplumsallaştırıcı araç olan aile kurumu,¹⁴ toplumsallaşmanın başarılı biçimde gerçekleşmesinin en önemli basamağıdır. Bireyin bir topluma dâhil olması ilk olarak ailedeki rol ve davranışlara bağlıdır. Çocuğun mutlu bir ortamda yetişmiş olması bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimine en büyük katkıyı sağlamaktadır. Bu mutlu ortamı sağlayan ilk ve temel kurum ailedir. Herkes, aileden aldığı genetik özellikler gibi aile bireylerinin duygu ve düşüncelerini, inançlarını, tutum ve davranışlarını da alır. Diğer bir ifadeyle çocuk üzerinde ailenin yaşam tarzının kültürel ve sosyal yansımalarını görmek mümkündür.

1.1.2.2. Din: Bireyin toplumla bütünleşen diğer bir aracı da dindir. Dinin ahlaki olarak topluma katkı sağladığı görülmektedir.¹⁵ Bireyler arasında dindarlık düzeyi, inanç ve dini tutum farklılıkları olsa da aile içindeki bireylerden ve toplumdan etkilenecek belli din kalıplarına uymaları ve onları benimsemeleri söz konusudur.¹⁶ Toplumsal yaşamda giyim kuşam, gündelik hayat etkileşimleri, normlar, gelenek ve görenekler vb. bağlamlarında dinin etkisi büyüktür.

1.1.2.3. Eğitim: Bir diğer toplumsallaşma aracı da eğitimidir. Birey, toplum içinde hem okuma, yazma hem de konuşma yeteneklerini geliştirip toplumun değer yargılarını ve davranışlarını edinmesini eğitim ile öğrenir. Eğitimin en iyi gerçekleştirileceği ilk yer ailedir. İnsanlar, temel değerlerini yeni nesillere aile aracılığı ile aktarır. Okullar ise kültürü aktaran temel araçlardan ikincisidir. Okulun kurallarına göre toplumsallaşan birey, toplumun kurallarına uyum gösterir. Öğretmenin davranışları da çocuğu etkiler. Bu yüzden çocuğun toplumsallaşma sürecinde eğitim kurumu çok önemli bir role sahiptir.

¹³ Nalan Arabacı, Aile Eğitimi ve Katılımı. Ankara, 2017, s.35

¹⁴ Tezcan, s. 60.

¹⁵ Arabacı, s.37

¹⁶ Enver Özkalp, Sosyolojiye giriş, Bursa, 2013, s.109.

1.1.2.4. Arkadaş Grupları: Toplumsal rol ve modellerin oluşum şeklini belirleyen önemli diğer bir toplumsallaşma aracı arkadaş gruplarıdır. Aile ve eğitim kurumunun yanı sıra akran grupları da bireyin toplumsal yaşama adapte olmasına kılavuzluk eder.¹⁷ Çocuk, ailede aldığı eğitimle okulda aldığı eğitimi harmanlayıp sosyal bir birey olma yolunda ilerler. Genişleyen sosyal çevresinde arkadaşlık ilişkileri de birey gelişiminin her döneminde belirleyici etmenlerden biridir.

1.1.2.5. Kitle İletişim Araçları/Medya: Bireyin toplumla bütünleşmesine yardımcı olan ve dünya görüşlerini etkileyen önemli bir toplumsallaşma aracı da dergi, televizyon, gazete ve radyo vb. kitle iletişim araçlarıdır. Toplumsal iletişim ve haber alma ağını genişleten kitle iletişim araçları, bilinçli bireylerin yer alacağı sağlıklı toplum yapısının ve kamusal düzenin inşasında önemli bir rol üstlenmiş bulunmaktadır.¹⁸ Yakın ve birincil düzey ilişkilerin sürdürüldüğü toplumsal yaşam alanının sınırları, medya aracılığıyla genişlemekte ve toplumsal alan farklı bir nitelik kazanmaktadır.

1.1.3.Çocukluk Evresinde Aile İçi Toplumsallaşma

Aile, aynı soya mensup veya birbirlerine kan ve evlilik bağı ile bağlı olan, birbirleri arasında toplum tarafından belirlenmiş hak ve ödevlere sahip bireylerin oluşturduğu toplumun en küçük birimidir. Aile, bir toplumun en önemli temel kaynağıdır. Aile, içinde yaşanılan toplumun güçlü ve sağlıklı olmasını sağlayan en önemli kurumdur. Çünkü çocuk çevresinde olanları önce farkında olmadan taklit eder, sonra bu davranışları alışkanlık haline getirir; böylece bilgi dağarcığı ve kişiliği oluşur. Bu yüzden ailenin önemi kadar çocuğun bulunduğu çevre de çok önemlidir. Gazali¹⁹'ye göre bilgi, beceri ve kişilik kazanmada çevrenin rolü büyüktür. Gazali, "İnsan bulunduğu kabın şeklini alan sıvı gibidir." benzetmesiyle kişiliğin oluşmasında çevrenin de önemli olduğuna dikkat çeker.²⁰

¹⁷ Arabacı, s. 33

¹⁸ Mustafa E. Erkal, Sosyoloji, İstanbul, 2000.

¹⁹ Fars Asıllı Filozof

²⁰ Mehmet Zeki Aydın, Çocuğun Eğitiminde Ailenin Önemi, Somuncu Baba Dergisi, 2014,s.48-51

Bebek anne rahminden uzaklaştığı anda artık toplumun bir bireyi olur ve toplumsal yaşamında ilk iletişimini anne ve babasıyla kurar. Çünkü gözlerini açtığında ilk gördükleri onlardır.²¹ Bununla beraber çocuğun üzerinde en kalıcı izlenimler hayatının ilk beş yılında oluşmaktadır. Çocukta kişiliğin gelişmesinde, toplumsal normlara hakim olmasında, değerlerinin ve maneviyatının oluşmasında ebeveynlerin rolleri yadsınamaz.

Aile bireylerinin kişilik yapısı, çocuk yetiştirme tutumları, çocuğa yaklaşım tarzları çocuğu derinden etkilemektedir. Çocuğu etkileyen etmenlerin arasında anne-babanın yaşı, sağlık durumları, birbirleriyle iletişimleri, birbirlerine duydukları sevgi, saygı ve güven, çocuğun cinsiyeti, kardeş sayısı ve doğuş sırası gibi birçok etmen vardır. Çocuklar anne ve baba arasındaki davranışları gözlemler ve içselleştirir.²² “Çocuklara saygı, büyüklere sevgi” sözü yerine, karşılıklı sevgi saygı, kötü zamanlarda birbirine destek olma, üzüntü ve sevince ortak olma, özdeşim yapabilme gibi birçok temel ailede atılır. Bu temeller sağlam atılmışsa çevresel faktörlerle sarsılması da güçtür.²³ Çocuk sadece çevresinde iletişim kurduğu insanlarla değil, çevresindeki nesnelerle olan ilişkilerini de ailede öğrenir. Cimrilik, cömertlik, temizlik, düzenlilik, adâlet duygusu, yalan söylememek gibi tutum ve değerlerin kazanılmasında ailenin rolü büyüktür.

²¹ Çiğdem Aytekin, İsmihan Artan, Saniye Bencik Kangal, Fatma Çalışandemir, Sibel Özkızıklı, Çocukların Anne-Babalarına Yönelik Algıların İncelenmesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2016, s.168-188.

²² Aydın, s.48-51

²³ Arabacı, s.35.

1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET VE AİLE İÇİ ROL PAYLAŞIMI

1.2.1. Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Ataerkillik

14 yy.'da kadın haklarını savunan “*Kadınlar Kenti*” yazarı Christine De Pizan²⁴ duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

“Hiçbir günah kadınıninki kadar büyük değildir diyorlar ama kadınlar adam öldürmezler, kentleri yakıp yıkmazlar, toprakları yağmalamazlar, kundakçılık yapmazlar, sahte sözleşmeler düzenlemezler. Kadınlar şefkatli, nazik, yardımsever, alçakgönüllü, sağduyulu varlıklardır.”

“Kadınlar Kenti” kitabı gibi cinsiyet ayrımına atıfta bulunan eserlerin sayısı zamanla giderek artmış ve feminist alan yazınına özgün terimler katılmıştır. Feministlerin ortaya attığı terimlerden biri olan ataerkil sistem, kadınların ezilmesi sonucunu doğuran kurumsal ve kültürel düzenleme ve uygulamaları belirtir ve genellikle kullanıldığında erkek iktidarını ifade etmektedir. Ataerkil sistem denildiğinde yalnızca kadın emeğinin değil kadın cinselliğinin, bedeninin ve doğurganlığının denetlendiği bir toplumsal sistemden bahsedilmektedir. Bu sistemde esas olarak korunan erkeğin çıkarları olmakla birlikte sistem, erkeklerin iradesinden bağımsız nesnel gerçeklik olarak var olmaktadır. Ataerkil aile ise baba/erkek otoritesine ve soyuna dayalı olarak mülkiyetin babadan oğula geçtiği bir aile biçimidir.²⁵ Kadınlar bu eril sistemde bağımsız bir biçimde düşünebilmek ve yazabilmek için her şeyden önce kendilerine ve birbirlerine, her şeyin karşısında eşit olduklarını kanıtlamak durumundadırlar. Bu nedenle “*Kadın insandır*” sloganıyla din adamlarının ve filozoflarının karşısına çıkmışlardır.²⁶ Feminist düşüncenin en önemli öncülerinden olan Mary Wollstonecraft²⁷, cinsiyet eşitliğinin bir insan hakkı olduğunu savunmuştur. Kadınların aşağı konumunun o zamandan beri öne sürüldüğü gibi, toplumsal olarak erkeklere bağımlı olmalarından kaynaklandığını vurgulamıştır. Wollstonecraft’a göre, var olan toplumda kadınların “duygusallıkları” ve “zayıflıkları” körüklenip kadınlığın, “narinlik”, “edilgenlik” ve “bağımlılık” ile özdeşleştirilmesi, onları aşağı konumda tutmaya ve eve hapsetmeye yaramaktadır.

²⁴ Hayatını Kendi Kalemile Yazan İlk Kadın Yazar.

²⁵ Fatmagül Bertay, Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, İstanbul, 1995.

²⁶ Yıldız Ecevit, Nadide Karkiner, Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları, 2013, s.4.

²⁷ İngiliz yazar, Filozof, Kadın Hakları Savunucusu, (1759- 1797).

“*Kadın Haklarının Savunusu*” adlı yapıtında da, kadınların akıl sahibi varlıklar olduklarını ve erkeklerle eşit haklara sahip olmaları gerektiğini savunmuştur.

Feminizmin tarihsel sürecine damga vuran yazarlardan biri olan Simone de Beauvoir 1950’li yıllara damgasını vuran “*İkinci Cins: Kadın*” adlı kitabında “*kadın doğulmaz, kadın olunur*” sözüyle toplumsal cinsiyet ikiliği üreten fikirlere ebelik yapmıştır.²⁸ Beauvoir, eserlerinde kadının doğurgan bedenine ve ev işlerine mahrum bırakılırken, erkeğin ise ev dışı işlerle uğraşmasına mahkûm kıldığını belirtmiştir.

Toplumsal cinsiyet, kişinin kendini kadın ya da erkek olarak algılamasını sağlayan bir kavramdır. Kültürel ve sosyal olarak belirlenen cinsiyet rolleri ile de ilişkilidir. Kişinin becerilerine, isteklerine veya kişilik özelliklerine bakmadan, kadından sırf kadın doğduğu için, erkekten de sırf erkek doğduğu için beklenen, durum ve şartlara göre değişkenlik gösteren ekonomik, siyasi ve sosyal davranışı anlatan bir kavramdır.²⁹ Biyolojik farklılıklardan ziyade kadın ve erkek olarak toplumun bireyi nasıl gördüğünü, bireyi nasıl algıladığını, bireylerin nasıl düşündüğünü ve çevre ile iletişimde nasıl davranması gerektiğini gösteren değerler, beklentiler, yargılar ve roller bulunmaktadır.³⁰ Cinsiyet doğumla belirlenirken, toplumsal cinsiyet bireyin içinde yaşadığı kültür tarafından belirlenmektedir.

İnsanlar biyolojik olarak dişi-erkek olarak doğarlar ancak zamanla kadın-erkek olurlar. Bu yüzden toplumsal cinsiyet kavramı zamanla değişir ve kültürden kültüre farklılık gösterir.³¹ Çocuk gelişiminin önemli evrelerinden biri de çocuğun cinsiyet kimliğinin oluşmasıdır. Çocuğun maruz kaldığı ilk toplumsal kategori toplumsal cinsiyettir.³²

²⁸ Doğu Batı Dergisi, Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet İkiliği, 2013, s.41.

²⁹ Tegiye Birey, Mehves Beyidoğlu ÖNEN, Toplumsal Cinsiyet ve Öğretmenlik, Öğretmenlerin Bakış Açısı, Lefkoşa, 2013, s.8

³⁰ Ecevit ve Karkıner, s.4

³¹ Nedime Köşgeroğlu, Kadın Duvar İnce Zar, 2010, s.11

³² Gloria Cowan, Charles D. Hoffman, Beverly I. Fagot, Mary D. Leinbach, Gary D. Levy, Robert A. Haaf, Gender Stereotyping In Young Children, 1986-1993-1994, s.211-224

1.2.2. Aile İçi İlişkilerin Toplumsal Cinsiyet Analizi

1.2.2.1. Annelik Tanımı, Roller ve Davranışları

Çocuğun kişiliğinin oluşmasında annenin payı büyüktür. Çünkü anne bebeğini 9 ay karnında taşır ve kanıyla besler. Son yapılan araştırmalara bakıldığında çocuk sadece fiziksel gelişimini değil ruhsal gelişimin de anne karnında başladığını göstermektedir. Çocuğun temel kişiliğinin büyük bir kısmı okul öncesi döneminde anneden aldığı bilgi ve tecrübenin kalitesine bağlı olarak gelişmektedir.³³

Bebeğin ilk bağlandığı kişi annesidir. Anne; eğer çocuk ile sevgi dolu ve güvenli bir bağlılık ilişkisi oluşturmuşsa çocuk, toplumu ve dünyayı olumlu algılayacaktır. Annesinden deneyimlediği bilgiyi, ilgiyi, hoşgörüyü, sevgiyi, merhameti, güveni, hayali, heyecanı, tepkiyi, şaşkınlığı yaşadığı her duyguyu ve anlamları öğrenmektedir. Anne, çocuk için biricik ve tektir.³⁴ Anneliğin sorumluluğu bebeğe gebe kaldığı an itibari ile başlamaktadır.³⁵ Annenin sütü bebekler için eşsiz bir gıdadır. Diğer yandan bazı feministler anne sütüyle beslenmeye karşı çıkmaktadır. Emzirmenin geleneksel ev kadını rollerini güçlendirdiğini söylemektedirler.³⁶

Anneler ve kızlar aynı cinsiyete sahip olduklarından birbiriyle özdeşim kurarlar ve birbirlerine karşı aşırı bağlılık geliştirirler. Anneler kızlarını kendilerine benzeyen yönleriyle ele alır ve hatta kızlarını kendilerinin devamı olarak algırlarlar.³⁷ Bu bağ emzirme döneminden genç kızlık dönemine kadar devam eder. Bununla birlikte bazen, toplumda kabul gören annelik durumunu kıstas alarak kendi annelik durumunu değerlendiren annelerin, kendilerini suçlu ve yetersiz hissetmeleri söz konusu olabilmektedir. Örneğin anne çalışıyorsa (hatta emzirme döneminde ise) anne-çocuk arasındaki ilişkinin toplumda kabul gören “iyi anne” kriterlerinden olumsuz şekilde etkilenmesi olasıdır. “Yeterince iyi anne” olmadığını düşünen kadının da çocuğuna karşı yaklaşımının olumsuz sonuçları olabilir. Çocuğunu, olması gerekenden fazla koruyarak aşırı hassas, bağımlı ve çekingen , hatta bazen de

³³ Ali Çankırılı, Çocuk Resimlerinin Dili, İstanbul, 2014 s.14-15.

³⁴ Laura E. Berk, Çocuk Gelişimi. Ankara, 2013.

³⁵ Elisabeth Badinter, Kadınlık mı Annelik mi?, İstanbul, 2011, s.70.

³⁶ Şengül Hablemitoğlu, Toplumsal Cinsiyet Yazıları, İstanbul, 2004, s.217-222.

³⁷ Josephine Donovan, Feminist Teori, İstanbul, İletişim Yayınları, 1997, s.210.

şımarık, asi ve dik başlı olmasına yol açar. Çocuğun, annesiyle kurduğu ilişkinin kalitesi, annesinin işten geldikten sonraki tutum ve davranışı, ailesi ile yaptığı işbirliği, rol ve davranışları, geçirdiği verimli zaman dilimi çok önemlidir.

1.2.2.2. Babalık Tanımı, Roller ve Davranışları

Ataerkillik, erkek otoritesine dayanan sosyal bir örgütlenmedir. Bu kültürde en büyük suç erkek otoritesine karşı gelmektir. En büyük erdem ise otoriteye karşı itaatkâr olmaktır. Ataerkil bir erkeği, para kazanan, ailesinin sorumluluğu kendisine ait olan ve ailenin devamını sağlayan, evdeki tamir, bakım gibi işleri yapması istenilen, ev ile ilgili toplantılarda veya misafirlerde son sözü söyleyen, izin, yasak, onay ve takdir gibi kuralları düzenleyen, çocukların dışarıya çıkması konusunda ve hatta gelecek ile ilgili planlarında tek söz sahibi olan güçlü bir yapı olarak tanımlamak mümkündür.³⁸ Babalık, eşinin gebe olduğu anda başlar. Erkekler, baba kimliğini, gebelikle başlayıp ilk üç yıllık süreçte edinerek geliştirir.³⁹ Ebeler; babaları gebelik, doğum ve doğum sonrası sürece dâhil ederler ve çocuğun gelişmesinde babanın önemini vurgularlar.⁴⁰ Babanın çocuğuyla bağ kurması en az anne-çocuk bağı kadar önemlidir. Çünkü çocuğun ilk beş yıllık yaşantısında baba kilit rol oynamaktadır.⁴¹ Babanın aileyle ilgili sorumluluklarına sahip çıkması ve anneye aralarında bir yakınlık olması, çocuğa vereceği kaliteli zaman için önemli bir etkidir. Böylelikle baba, çocuk için “gerçeği” temsil eder. Çocuğa; dünyayı sevebilmesi için sevicecek birisi olmayı, güvenilir olmak için yalan söylememeyi, korunmak için kurallara uymayı, başarılı olmak için çalışmayı öğretir.⁴² Geleneksel Türk toplumuna baktığımızda 18.yüzyıldaki gibi katı disiplin uygulamasına rağmen bazı zamanlarda da çocuğuyla oyun arkadaşı olan bir baba rolü de bulunmaktadır.⁴³ Babalar çocuklarına hem az zaman ayırmaktadırlar hem de çocuk bakım

³⁸ Aylin Pira, Aslı Elgün, Toplumsal Cinsiyeti İnşaa Eden Bir Kurum Olarak Medya, Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi, Ege Üniversitesi, 2004, s.526-537.

³⁹ Ayla Ergin, Resmiye Özdilek, Değişen Babalık Rolü Ve Erkek Sağlığına Etkileri, Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu, Ebelik Bölümü, 2014, s.11.

⁴⁰ Ümrân Sevil, Oya Kavlak, Couvade Sendromu (Sempatik gebelik), Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, 2003, s.49-54.

⁴¹ Dr. Fitzhugh Dudson, Baba gibi yar olmaz, İstanbul, Özgür Yayınları, 2000, s.21.

⁴² Tuncer Elmacıoğlu, Başarıda Aile Faktörü, İstanbul, Yediveren Yayınları, 2009, s.25-36.

⁴³ Shirley S. Feldman, Sharon C. NASH, ve Barbara G. ASCHENBRENNER, Antecedents of fathering. Child Development, 1983, s.1628-1363.

sorumluluğunu çok az üstlenmektedirler.⁴⁴ “Baba” rolüne kız çocukları için baktığımızda; güvendiği, inandığı, annesi dışında sevdiği ilk kişidir. 3-12 yaşlarındaki bir kız çocuğunun baba ile iletişimi, kızın ileriki hayatında duygusal, sosyal ve hatta cinsel yaşamıyla ilgili bir temel oluşturmaktadır. Babanın doğal ve mutlu olan, gülümseyen, annesi ile iyi bir bağ kurmuş olan, çocuğuyla kaliteli zaman geçiren, kendisiyle barışık ve sorunları çözebilen hali, çocukların da ileride çevresiyle ve kendisiyle daha olumlu, kendine güvenen, özgüveni yüksek, pozitif iletişim kurmasına destek olacaktır.

“Baba” rolüne erkek çocukları için baktığımızda ise; ataerki toplumda doğan erkek çocuklardan beklentiler daha fazla olmaktadır. Çocuğa, küçük yaşta evin reisliği, babadan sonra veliahtlığa kadar birçok sorumluluklar aile tarafından verilebilmektedir. Erkek çocuk babanın gözüne girmek ve onun gibi olmaya yönelik davranışlar gösterme çabası içinde olabilmektedir.

1.2.2.3. Çocukluk Evresinde Toplumsal Cinsiyet İnşası

Çocuk için cinsel eğitim, çocuğun anne ve babasının birbirlerine karşı olan olumlu tutumu ve birbirlerine karşı gösterdikleri sevgi ve saygıyı görerek öğrenmesidir. Cinsel özdeşleşmenin belirlenmesi, kız ya da erkek olduğunun fark etmesi 3-4 yaşlarında oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyete ilişkin farkındalık ise 7 yaş civarında etkili olmaya başlamaktadır.⁴⁵ Çocuğun 7-8 yaş civarında içinde bulunduğu kültüre ait davranış biçimlerini anlayabilme yetisi gelişmeye başlamaktadır. Çocuklar, 8 yaşını bitirdikten sonra cinsel ilişkinin karmaşıklığını anlayabilir fakat fizyolojik detayı ancak 11 yaşından itibaren algılayabilirler. Çocuk, cinsiyet ile ilgili ilk izlenimlerini ailesinde edinir. Ailede, anne ve babanın rol paylaşımlarını ve birbirlerine olan davranış biçimlerini analiz ederken toplumsal cinsiyet hakkında bir düşünce biçimi geliştirir.⁴⁶

⁴⁴Yaşar Kuzucu, Babalarıyla Çatıma Düzeyi Yüksek ve Düşük Olan Ergenlerin ve Babalarının Babalık Rolüne İlişkin Algılarının Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

⁴⁵ Dilci, s.120.

⁴⁶ Haluk Yavuzer, Yaygın Ana Baba Tutumları, Ana Baba Okulu, İstanbul, 1990, s.40-52.

Sosyal öğrenme kuramına göre toplum, kız ve erkek çocuklara farklı davranır. Daha doğar doğmaz erkeklere mavi; kızlara pembe giydirilmesi gibi davranış biçimlerini gören çocuk ileriki yaşlarında “erkekler bebekle oynamaz”, “kız gibi ağlama”, “hanım hanımcık ol” gibi kalıp yargılar ile davranışlarına sınır koyar ve çevresini bu şekilde algılamaya başlar. Çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin bu kalıp yargıları kabul etmeleri, doğru olarak algılamaları diğer cinsiyeti algılama biçimlerini etkiler. Bu algı biçimi akran iletişimini, evliliğe bakış açısını, meslek seçimini etkiler ve çocuğun geleceğini yönlendirmesinde etkili olur. Bu bilinç ile büyüyen çocuk, özgür seçimler yapamaz ve kendini rahat ifade edemez. Bu da bireyin kişisel başarısı ve hayata karşı beklentisini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.⁴⁷

Erkek çocukların hayalini kurduğu mesleklere baktığımızda, pilot, futbolcu, yarışçı, astronot, inşaatçı iken kız çocuklarının hayalini kurduğu şefkatli, hassas, duygusal yapılarına uygun meslekler ise doktor, hemşire, hostes, öğretmen olduğu görülmektedir. Erkek çocuklarının en çok oynadıkları silah, hesap makinesi, araba, hayvanlar, tamir araç-gereçleri gibi oyuncaklardır. Kız çocukların en çok oynadıkları ütü, ayna, tarak, iğne, kalem, defter gibi oyuncaklardır.⁴⁸ Erkek çocukların oyunları babalarının günlük yaşamı gibi olup; kız çocuklarının da annelerini rol model alır gibidir.

⁴⁷ Zehra Yaşın Dökmen, Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar, Ankara, 2010, s.17-23.

⁴⁸ Çankırılı, s.128.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE CİNSİYETİN SOSYAL İNŞASINA YÖNELİK KURAMLAR VE ARAŞTIRMALAR

2.1. PSİKANALİTİK KURAM

Freud'un psikanalitik kuramı, toplumsal cinsiyetin gelişimi ile ilgili ilk kuramsal açıklamalardandır. Freud 5 yaşından sonra kişiliğin biçimlendiğini belirtmektedir. Bu gelişimsel süreçte libidonun geçirdiği evreler olduğunu belirtmektedir. Her biri yeni bir sosyalleşme sorunuyla nitelenen beş temel döneme ayrılmıştır.

2.1.1. Oral dönem (0-2 yaş): Bu dönemde bebeğin ilgisi, (libido) ağızdadır. Ayrıca "İd" ön plana çıkmaktadır. İd'in yapısı gereği isteklerin hemen karşılanması gerekmektedir. Çocuğun bu dönemde kazandığı ilk toplumsal işlev almak ve elde etmektir. Yani çocuk anne tarafından verilen bir nesneyi alırken toplumsal anlamda almayı öğrenir. Çocuğun kurduğu ilk bağ; oral tatmin sağlayan anne ile kurulmaktadır. Cinsel bakımdan duyarlı bölgenin ağız olduğu ve libidonun ağız yoluyla tatmin edildiği dönemdir. Annenin göğsünü emmekten zevk duyar. Göğüsten sonra zevk aldığı şey başparmağıdır.⁴⁹

Bu evrede saplanan çocuklar ileriki yaşlarda sigara içme, tırnak yeme, aşırı yemek yeme gibi davranışlar sergilemektedir.

2.1.2. Anal dönem(2-4 yaş): Bu dönemde bebeğin ilgisi, (libido) anüstedir. Ayrıca "Süperego" ön plana çıkmaktadır. Çocuk artık yürümeye, konuşmaya ve dış dünyayı algılamaya başlamıştır. Libidonun dışkılama işlevine yöneldiği, bu yolla tatmin aradığı ve nesne libidosunun geliştiği dönemdir. Dışkısını dışarıya atmaktan da büyük haz duyar. Çocuğun dışkısını tutabilmesi ve annesinin istediği zamanda ve yerde yapması, çevreden büyük ilgi görür ve bu davranışından dolayı çocuk ödül almaktadır. Ayrıca bu dönemde çocuk ilk kez kural ve düzen ile karşılaşmaktadır. Bu da süper ego gelişiminin bir parçasıdır.⁵⁰

⁴⁹ Carolyn Meggitt, Çocuk Gelişimini Anlamak, İstanbul, 2013, s.217.

⁵⁰ Meggitt, s.218.

Bu evrede saplanan çocuklar ileriki yaşlarda temizlik takıntısı, mükemmeliyetçilik yada aşırı dağınık ve düzensizlik gibi davranışlar sergilemektedir.

2.1.3. Fallik dönem (4-6 yaş): Bu dönemde çocuğun ilgisi, (libido) yetişkinlik düzeyindeki kadar olmasa da cinsel organa yönelir.⁵¹ Çocuk, bu dönemde cinsel organına dokunulduğunda aşırı bir haz duyar. Bu dönemde nesne libidosu önem kazanır. Çevresindekileri daha dikkatli fark ederek dünya algısı değişmektedir. Bu dönemde çocuğun dikkati cinsel organlarına yönelir. Kendi bedenini, cinselliği ve kendi hakkında bir çok bilgiyi öğrenme isteği vardır. Toplumsal cinsiyet rollerinin ve cinsel benlik duygusunun belirlenmesi bu yaşlarda olmaktadır. Bu dönemde cinsel yasakları, suç ve cezayı, toplumun cinsiyet ile ilgili değer yargılarını hızla öğrenmektedir. Freud'un önemle vurguladığı Oedipus ve Elektra Kompleksi bu dönemde kendini göstermektedir. Bu kuramlarda kız çocuğun babasına, erkek çocuğun annesine karşı olan özel ilgisi vardır. Bu ilgi ile kız çocuğun annesi ile, erkek çocuğun da babası ile yarışa girmesi ve hatta onlardan nefret ettiği gözlemlenmektedir. Çocuk; kendi cinsindeki ebeveyne sevgi duyup onun gibi olmak isterken aynı zamanda ondan nefret de etmektedir. Bu yüzden önemli bir çatışma yaşamaktadır. Karşı cinsten olan ebeveyne karşı ilgisi artar, aynı cinsten olan ebeveyne karşı iki farklı tutum sergileyebilmektedir.

Oedipus⁵² kompleksindeki erkek çocuk, annesine duyduğu hayranlıktan dolayı babasını kendisine rakip görür ve annesinin sevgisini kazanmak için babasıyla yarışa girer.⁵³ Ayrıca; babasının bu duygularından dolayı da babası tarafından iğdiş edilme korkusu yaşamaktadır. Çünkü erkek çocuk için penis, bütün benliği için önemlidir. Toplumsal tutumların da desteği ile erkek çocuğu kız çocuktan ayıran bu organ ile ilgili birçok korkuları oluşmaktadır. Kız çocukta penis olmadığını görüp kendisinde de yok olabileceğini düşünür ve bu yüzden penisine önem verir, fırsat buldukça onun sağlam olup olmadığına bakar ve güven duygusu hisseder.

⁵¹ Nuray Senemoğlu, Gelişim, Öğrenme ve Öğretim, Ankara, 1997, s.72-73.

⁵² Yunan mitolojisinde babasını öldürüp annesiyle birlikte olan kralın ismi.

⁵³ <https://unifestal.com/education/oidipus-kader/>.

Elektra kompleksindeki kız çocuk ise, babasına duyduğu hayranlıktan dolayı annesini kendisine rakip görür ve babasının sevgisini kazanmak için annesiyle yarışa girer. Babası ile kurduğu bağ artarken annesinden uzaklaşabilir hatta annesine çirkin olduğunu söyleyebilir. Annesinden uzaklaşırken aynı zamanda onunla özdeşleşmektedir çünkü babasının ilgi duyduğu kadın annesidir ve çocuk annesi gibi olmak istemektedir.⁵⁴

Bu evrede saplanan çocuklar ileriki yaşlarda kendini beğenmişlik, pervasız konuşmaları olan davranışlar sergilemektedir.

2.1.4. Latans (Gizil) dönem (6-12 yaş): Bu dönemde çocuğun ilgisi (libido) okula ve derslere yönelmiştir. Cinsel haz ve güdüler bastırma mekanizmaları tüm gücüyle çalışır ve yok denecek kadar az olmaktadır. Libido, kültürün kurallarına uygun nesnelere yönelir. Amaç sosyokültürel çevreye uyumunu sağlamaktır. Çocuk, bu dönemde neden-sonuç ilişkisini kurabilir. Bilişsel yetileri, soyut düşünme yetisinin gelişmesi olumlu yönde ilerlemektedir. Ego, hızla gelişmektedir.^{55 56}

Bu evrede saplanma pek görülmemektedir.

2.1.5. Genital dönem (12-18 yaş): Çocuğun ilgisi (libido) yeniden cinsel hazza yönelir. Genital organ odaklı ve yetişkin cinselliği anlamında ortaya çıkmaya başlar. Bu dönemde eskiden yaşanılmış olan cinsel çatışmalar yeni baştan yaşanabilmektedir. Çocukluk döneminden kalan sorunların çözümünü bu dönemde yapmak istemektedir. Aileye aşırı bağımlı olan ergen onları kaybetme korkusu duyar.⁵⁷

Bu evrede saplanma yeniden cinsel organa yönelmektedir.

Psikanalitik kuram kızlarda ve erkeklerde toplumsal cinsiyet gelişimini açıklamak için farklı süreçler öne sürer. S. Freud'un bakış açısı bu kurama egemendir. Başlangıçta hem kızlar hem de erkekler anneleri ile özdeşim kurarlar. Bu durum çocukların 3-5 yaşları arasında değişim gösterir. Kızlar ve erkekler kendileri ile aynı cinsiyette olan ebeveynleri ile özdeşim kurarlar. Bu durum kız çocukları için

⁵⁴ Meggitt, s.218.

⁵⁵ Meggitt, s.218..

⁵⁶ Senemoğlu, s.72-73.

⁵⁷ Meggitt, s.218..

Elektra karmaşası, erkek çocuklar için ise Oedipus karmaşası olarak adlandırılır. Erkek çocuklar annelerine olan ilgiden dolayı babaları tarafından iğdiş edilerek (kastre edilme korkusu) cezalandıracaklarını düşünürken, psikanalitik kurama (S.Freud) göre kız çocukları doğuştan penisten yoksun oldukları için eksik oldukları varsayılır. Erkek çocuk kastrasyon korkusu ile annesinden vazgeçmeye yönelir. Kız çocuk ise Elektra karmaşasının çözümü için annesinin sevgisini kaybetme korkusu ile babasına yönelttiği cinsel arzulardan vazgeçer.⁵⁸ Elektra ve Oedipus karmaşası; çocuğun, aynı cinsiyetteki ebeveyn ile özdeşim kurmasıyla son bulur.

Cüceloğlu,⁵⁹ Freud'un Elektra ve Oedipus kompleksini, fallik aşamada kız ve erkek çocuklarının benlerine özgü çatışmalardan geçmeye bağlayarak açıklamıştır. Bu çatışmanın çözümünde üst-ben'in gelişiminin temel oluşturduğunu vurgulamaktadır. Freud, kadın ya da erkeğin toplumsal cinsiyet rollerini üstlendikleri süreci “anatomi kader” sözüyle desteklemektedir.⁶⁰ Freud'un savına karşıt bir görüş olarak Erich Fromm'un⁶¹ yaptığı eleştiriler bulunmaktadır. Erich Fromm; Oedipus Kompleksinin evrensel olmadığını ve ataerkil olmayan toplumlarda Oedipus karmaşasının bulunmadığını savunur. Harry Stack Sullivan'a⁶² göre ise Oedipus karmaşası çocuğa aynı cinsten ebeveynin çocuğa olan yaklaşımından kaynaklanır. Anne kız çocuğunu, baba da erkek çocuğunu kontrol altına almaya çalışır. Çocuğu toplumsal olarak erkek ve kadın rolüne hazırlama kaygısıyla yaklaşırken davranışlarını kontrol altına almaya çalışırlar. Sonuç olarak çocuk, karşı cinse yönelir ve eğilir. Fromm, bireyin kişiliğini açıklayabilmesi için dış dünya ile olan ilişkisinin ve sosyal ilişkilerinin önemine değinmektedir.⁶³ Kuramlarda en temel konu olarak birey, kültürün düzenine uygun olarak yaşamını devam ettirmektedir.

⁵⁸ Saffet Murat Tura, Şeyh ve Ayna, Şeyh ve Arzu, İstanbul, 2002, s.11-48.

⁵⁹ Doğan Cüceloğlu.

⁶⁰ Doğan Cüceloğlu, İnsan ve Davranışı, İstanbul, 2005, s.30-36.

⁶¹ Yahudi Kökenli Almanya Doğumlu Amerikalı Ünlü Bir Psikanalist, Sosyolog ve Filozof.

⁶² Amerikan Neo-Freudi Psikiyatri Ve Psikanalist.

⁶³ Saffet Murat Tura, Freud'dan Lacan'a Psikanaliz, İstanbul, 2004, s. 82.

2.2.BİLİŞSEL GELİŞİM KURAMI

2.2.1. Piaget⁶⁴

Bilişsel gelişim hakkında çalışmalar yapan eğitimcilerin başında Piaget gelmektedir. Piaget'e göre bilişsel gelişim, birbirini izleyen dört dönem içinde kendini göstermektedir. Dönemler ilerledikçe, çocukların kavrama ve problem çözme yeteneklerinde gelişmeler gözlenmektedir.⁶⁵ Piaget'e göre bebekler; şemaları organize ederek bir gelişme kaydederler.

2.2.2. Lev Semonovich Vygotsky⁶⁶

Vygotsky; çocuğun sosyal çevresinin zengin oluşunun, çocuğun bilişsel gelişiminde önemli bir rolü olduğunu belirtmiştir. Vygotsky'nin temel kavramı, "çocuğun bağımsız problem çözme becerisindeki gelişim düzeyi" ile "yetişkin yardımıyla veya kendinden yetenekli arkadaş grupları ile işbirliği yaparak problem çözme becerisindeki gelişim düzeyi" arasındaki fark olarak tanımladığı 'Yakınsal Gelişim Alanı'dır.⁶⁷ Vygotsky, çocuğun bilişsel gelişimin ilerlemesinde yetişkin ve akran rolünün önemini vurgulamaktadır. Vygotsky'e göre 2 yaşına kadar çocuğun bilişsel gelişiminde "doğal çizgi" hâkim iken ilerideki yaşlarında doğal çizgi yerini "kültürel çizgi"ye bırakmaktadır. Çocuğun çevreden edindiği bilgi ve gözlemleri, zihinsel gelişmesine büyük kolaylıklar sağlar.⁶⁸ Yani çocuğun zihni sadece kendinden değil çevreden edindiği keşiflerinin sonucudur.

⁶⁴ Jean Piaget, İsviçreli Psikolog.

⁶⁵ Münire Erden, Eğitim Bilimlerine Giriş, İstanbul, 2011, s.66-75.

⁶⁶ Lev Semonovich Vygotsky, Rus Psikolog.

⁶⁷ Ageliki Nicolopoulou, Oyun, Bilişsel Gelişim Ve Toplumsal Dünya: Piaget, Vygotsky ve sonrası. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi, 2004, s.137-169.

⁶⁸ Mustafa Ergün, Suphi Özsüer, Vygotsky'nin Yeniden Değerlendirilmesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 2006, s. 269-292.

2.2.3. Jerome Bruner⁶⁹

Jerome Bruner'e göre bilişsel gelişim, yaşam boyu devam eder. Gelişim; eylemsel, simgesel ve sembolik olarak adlandırılır.⁷⁰ Bruner de Piaget gibi öğrenmeyi; çocukların aktif olacağı bir süreç olarak görmektedir. Öğretimde öğrencinin aktif katılımı, öğrenmeyi olumlu yönde etkilemektedir. Bruner, bilişsel gelişimin duyu organlarından giderek bağımsız hale geldiğini belirtmiştir. Bu şekilde, sembollerin ve dilin önemini vurgulamıştır. Bu yüzden Bruner, dile çok önem verir ve dili, bilişsel gelişimin anahtarı olarak görmektedir.⁷¹ Bilişsel gelişim için bir kültür içine doğmak yeterli değildir. Bruner'e göre öğrencinin, öğrenmeye aktif katılımı sadece buluş veya keşfetme yoluyla mümkündür. Buluş ya da keşfetme yaklaşımı; belli bir problemi veya konuyu; ilgili verileri toplayıp analiz ederek soyutlayıp bütüne ulaşmayı sağlayan, öğrencinin aktif katılımına dayanan güdüleyici bir öğretim stratejisidir.⁷² Kısaca Bruner'e göre bilişsel gelişim için düzenli bir şekilde öğretmen-öğrenci iletişimi gerekmektedir. Başta anne-baba olmak üzere öğretmen ve toplum, çocuğa bilgiyi öğretmelidir.

2.3. PSİKANALİTİK FEMİNİST KURAM

Psikanalitik feministler; kadınların davranışlarının kökenlerini S.Freud'un Oedipal Dönem Öncesi ve Oedipal Dönem kavramları ile J.Lacan'ın Sembolik Sistem Kavramı ile kurarlar. Psikanalitik feministlere göre toplumsal cinsiyet kimliği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kökenlerinde çocukluk ve erken çocukluk dönemlerine ait deneyimler yer alır. Bu deneyimlere de ancak psikanaliz aracılığı ile ulaşılabilir. Bu deneyimler bireyin kendilerini kız ya da erkek olarak görmelerine yol açar.⁷³ Nancy J. Chodorow'a⁷⁴ göre Freud'un teorisinde anne; çocuklar için sevginin ve bağlanmanın birincil nesnesi olarak ele alınmaktadır. Çocukta kastrasyon (iğdiş) karmaşası gelişir ve erkek çocuk, annesinden vazgeçerek babası ile özdeşleşir. Chodorow'a göre Freud'un çözümlemesi gayrimeşru bir biçimde anneden, babaya ve

⁶⁹ Jerome Bruner, Amerikalı Psikolog.

⁷⁰ Senemoğlu, s.50-54.

⁷¹ Senemoğlu, s.50-54.

⁷² Senemoğlu, s.50-54.

⁷³ Rosemarie Tong, Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction. 2th edition..1998, s.23-39.

⁷⁴ Nancy Julia Chodorow, Amerikalı Feminist Sosyolog, Psikanalist.

penise dönmektedir.⁷⁵ Freud'un iddiasına göre kız çocukları, Oedipal dönemde karakter oluşturuıcı etkileri olan kastrasyon endişesini deneyimlememekte, dolayısıyla Chodorow'a göre kadınlar; penis eksikliğiyle oluşturulan olumsuz bir kimlik oluşumuna maruz kalmaktadırlar.

2.4. SOSYAL ÖĞRENME KURAMI

Albert Bandura⁷⁶, 1960-1970 yılları arasında Sosyal Öğrenme Kuramını geliştirmiştir. Toplumsal cinsiyete ilişkin rolleri kadınsı ve erkeksi olarak ayrıştırarak inceleyen kuramlardan biri de sosyal öğrenme kuramıdır.⁷⁷ Sosyal öğrenme kuramı; cinsiyetin farklı algılanması ve bu farklılıklara göre davranılmasıdır. Sosyal öğrenme kuramında; başkalarının davranışları birey tarafından gözlemlenir ve bu davranış, davranışın sonuçlarından etkilenir. Birey, çevresi ile sürekli etkileşim halindedir. Gözlem ve taklit yoluyla birey, yeni davranışlar kazanır ve bu davranışları uygulamaya başlar. Örneğin, çocuk yetişkinlerden şiddet görürse o da başka çocuklara şiddet uygulamaya yatkın olacaktır. Çocuk düştüğünde sakinleştirilirse o da başkalarına aynı davranışı sergileyecektir. Yetişkinler çocuğa bağırırsa, o da çevresindeki kişilere bağıracaktır.⁷⁸ Sosyal öğrenme kuramında, “edimsel koşullanma” ile “model alma ve taklit” olmak üzere iki öğrenme biçimi üzerinde durulmaktadır.

2.4.1. Edimsel Koşullanma (Skinner)⁷⁹:

Bir davranışın ardından o davranışı biçimlendirici uyarıcı verilerek yapılan koşullanmadır. Pekiştirici ile ödüllendirilen bir davranışın gelecekte tekrarlanma olasılığı artar.⁸⁰ Bu yüzden cinsiyetine uygun davranışlar gösteren çocuklar ödüllendirilir, cinsiyetine uygun davranışlar göstermeyen çocuklar cezalandırılır. Ödüllenen davranış, çocuk tarafından tekrarlanır ve davranış dağarcığına dâhil

⁷⁵ Nancy Julia Chodorow, *Being and Doing: A Cross-Cultural Examination Of The Socialization Of Males and Females*, 1971 s. 173-197.

⁷⁶ Albert Bandura, Kanadalı Psikolog..

⁷⁷ Kay Bussey, Andriy Bandura, *Social Cognitive Theory Of Gender Development And Differentiation*. Psychological Review, 1999, s. 676-713.

⁷⁸ Meggitt, s.228.

⁷⁹ Burrhus Frederic Skinner, Amerikalı Ruhbilimci, Yazar, Sosyal Reform Savunucusu Ve Şair.

⁸⁰ Senemoğlu, s.147.

edilirken, ödüllendirilmeyen, hatta cezalandırılan davranış tekrarlanmaz, o davranışlardan kaçınılır ve dolayısıyla davranış dağarcığında yer almaz.⁸¹

2.4.2. Model Alma Ve Taklit Yoluyla Öğrenme:

Çocuk; gözlemlediği davranışları model alır ve bu davranışları uygun zamanda taklit eder.⁸² Cinsiyet rollerinin kazanımında kız çocuklar kadın davranışlarını hatta annelerini model alırken; erkek çocuklar erkek davranışlarını özellikle de babalarını model alırlar ve o davranışları taklit ederler. Bunların yanı sıra sosyal öğrenme kuramcılarını çocukların uygun cinsiyet rolü davranışlarını başkasının ödül ya da ceza aldığını gözlemleyerek öğrenebildiklerini savunurlar.⁸³

⁸¹ Dökmen, s.40.

⁸² Dökmen, s.68.

⁸³ Senemoğlu, s.155.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOCUKLUK DÖNEMİNE İLİŞKİN RESİM ANALİZİ

4-6 yaş grubu çocuklarda insan resmi önemlidir. Bu dönemde çocuklar kendilerinin, anne-babalarının, kardeşlerinin ve sevdiği diğer kişilerin resimlerini yaparlar. Çocuğun resimlerinde görülen kişilerarası ilişkiler, çocuğun kendisine bakışını da yansıtır. Çocukların çizdikleri aile resimleri, çocuğun aile içindeki rolünü, aile içinde kendini nasıl algıladığını ortaya koyar.⁸⁴ Çocuklar sadece bulundukları yeri çizmezler, bazen yaptıkları resimlerde bulunmak istedikleri yeri, olmak istedikleri kişiler ile birlikte çizebilirler. Aile resimleri çocuğun aile bireyleri ve aile yapısını algılama şeklini yansıtmaktadır.⁸⁵ Aile bireylerinin çiziliş sıraları da, bireylerin çocuk için taşıdığı önemi belirlemektedir. Sayfanın en soluna ilk çizilen kişi en sevdiği veya en çok değer verdiği kişi olmaktadır. Bunun aksine en fazla çatışma yaşadığı veya yakınlaşmakta problem yaşadığı kişi de olabilir. Bunu birkaç resim daha çizdirerek anlayabilmek mümkündür.

3.1. ÇOCUKLUK GELİŞİM DÖNEMLERİ VE ÇİZİMLERİ

Çocuk sanatına olan ilgi 1883-1920 yılları arasında başlamaktadır. Çocukların çizgisel gelişimi; bedensel, duygusal, sosyal ve bilişsel gelişimleriyle yakından ilişkilidir.⁸⁶ Çocukların kişiliklerini, duygu ve düşüncelerini anlamak için 1930 yılından itibaren aile resimlerinden faydalanılmaktadır. Appel (1931) ve Wolff (1942) aile resimlerinin çocukların kişiliklerini anlamaya yardımcı olduğunu vurgulamışlardır. Son zamanlara baktığımızda çocukların çizdiği semboller ve işaretler daha çok önem kazanmıştır.⁸⁷ Aile resimleri; çocukların sadece kendileriyle ilgili düşüncelerini anlamamıza yardımcı olmaz, aynı zamanda çocukların hayatlarında önemli gördüğü ve değer verdiği kişilerin, kendilerini nasıl algıladıklarını da anlamamıza yardımcı olur.

⁸⁴ Güven Yalçıntaş-Tarancı, Prof. Dr. Nilüfer Darıca, 10-11 Yaş Grubu Özel Ve Resmi İlköğretim Okullarına Devam Eden Kız Ve Erkek Çocukların Aile Çizimlerinin Sosyo- Kültürel Değişkenler Yönünde Karşılaştırılması. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi, 2008, s.1-9.

⁸⁵ Reyhan Bahçivan-Saydam, Çocuk Resimlerinin Klinik Değerlendirmedeki Yeri. Yansıtma Psikopatolojii ve Perspektif Testler Dergisi, 2004, s.111-124.

⁸⁶ Özge Öveç, Okul Öncesi Eğitim Alan 6 Yaş Çocuklarının Bazı Duyguları (Sevgi, Korku, Mutluluk, Üzüntü) Resmetmelerinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2012.

⁸⁷ Cathy A. Malchiodi, Çocukların Resimlerini Anlamak, İstanbul, 2005.

Resim, çocuğun hem ince motor gelişimini hem de bilişsel gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. Çocuğun gelişmesiyle ve yaşları arttıkça resimleri daha ayrıntılı, orantılı ve daha gerçekçi olmaktadır. İlk önceleri sadece karalama olarak başlayan çizimler, yaş ilerledikçe bir kompozisyon halini almaya başlar. Şimdiye kadar yapılan tüm çalışmalar doğrultusunda, çocukların resimlerdeki gelişimi beş evrede incelenmektedir.⁸⁸

3.1.1. Karalama Dönemi (1,5-4 yaş)

Bu dönemde resimler daha çok oyun amaçlıdır. Kâğıt üzerinde gelişigüzel çizgiler 10-12. aylarda kendini göstermeye başlarken, daha bilinçli çizgiler ise 18. ay gibi göstermeye başlar. Bu durum, çocuğun hem motor gelişimi hem de kendini ifade etme arzusu açısından çok önemlidir. Doğduğu andan itibaren keşif süreci içinde olan çocuk, sürekli gözlem halindedir. Çevresindeki kişilerin kalemi nasıl tuttuğunu, kalem ile ne yaptığını bilinçli bir şekilde gözlemlemektedir. İlk zamanlarda eline aldığı kalemi bilinçsizce kâğıt üzerinde dolaştıran çocuk, kâğıtta olan çizgileri görünce bundan haz almaya başlar ve bu davranışı sürekli tekrarlamak ister. İlk önceleri gelişigüzel olarak yapılan karalamalar, 1,5 - 4 yaş arasında anlamlı çizgiye döner ve bu çocuğun gelişimini gözlemlemek için iyi bir fırsattır.

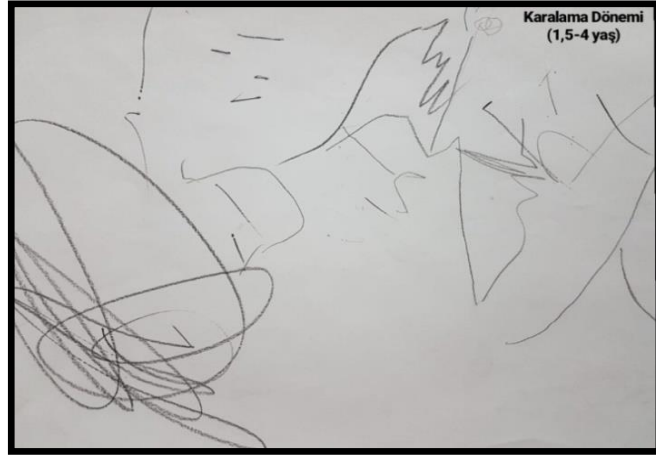
Linderman'a (1997) göre, çocukların bu kontrollü ve kontrolsüz çizgisel aktiviteleri, kendi içinde farklı gelişim basamaklarını oluşturur.⁸⁹ Bunlar:

3.1.1.1. Düzensiz Karalama Dönemi (1,5-2 yaş): İlk dönemlerde çizilen gelişigüzel karalamalardan oluşur. Çocuk eline kalemi alır ve kontrolsüz olarak kâğıt üzerinde dolaştırır.⁹⁰ Aşağıdaki resimde de görüldüğü gibi bu dönem, karalama dönemlerinin başladığı dönemdir.

⁸⁸ Lawrence Kohlberg, Early Education: A Cognitive-Developmental View. Child Development, 1968, s. 1013-1062.

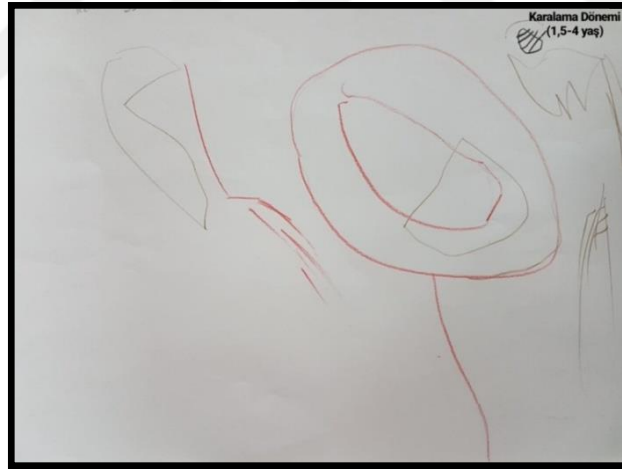
⁸⁹ Dilci, s.168.

⁹⁰ Yavuzer, s.32-38.

Resim 1

3.1.1.2. Karalamanın Bilindiği Dönem (2-3 yaş): Artık bu dönem karalamaların kontrollü olmaya başladığı dönemdir. Çocuğun çizimleri artık daha anlamlı bir şekil alır. Kol hareket ettikçe çizgilerdeki değişikliği fark eder. Bu dönemde el-göz koordinasyonu da gelişir.⁹¹ Aşağıdaki resimde de görüldüğü gibi bu dönem, çocuğun karalama yaptığını bildiği dönemdir.

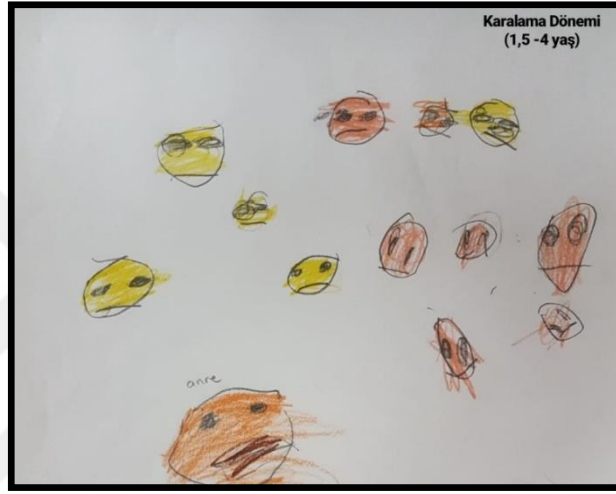

Resim 2

⁹¹ Dilci, s.168-169.

3.1.1.3. Sembolik Karalama Dönemi (3-4 yaş): Artık çocuk yaptığı çizimler hakkında karşısındakine bilgi verip çizdiklerini isimlendirmeye ve adlandırmaya başlar. Bu anlamlandırmaya çalışma veya anlamlandırma davranışı çocuğun gelişimi için önemlidir. Bu davranış, çocukların çevrelerindeki nesneleri fark ettiklerinin ve şekiller ile ilgili düşünmeye başladıklarının göstergesidir.⁹² Bazı geometrik formları bir nesne veya bir insan figürü olarak isimlendirirler.

Çocuğun “Anne” kavramını, sadece dairenin içinde göz ve ağız olarak çizdiği aşağıdaki resimde görülmektedir.

Resim 3

Kısaca⁹³ ;

- 3 yaş grubu çocuğunun çizgilerinde belli bir karakter olur ve resim genelde sağdan sola doğru çizilir.
- 3 yaş grubu çocuğunun çizgileri düzensizdir ama şekilleri amaçlı ve bilinçlidir.
- 3 yaş grubu çocuğunun boyamaları kısa sürer ve kontrolsüz, hatları belli olmayan boyamalar yaptığı gözlemlenir.
- 3-3,5 yaş grubu çocuğunun resimlerinde bilinçli renk kullanımı yoktur, renkleri kısa fırça darbeleriyle kullanırlar.
- 4 yaş grubu çocuğunun görsel kontrolü artık gelişmeye başlamıştır. İnsan çiziminde artık eller, kulaklar, saç, ağız ve diş gibi detaylar çizmeye başlar.⁹⁴

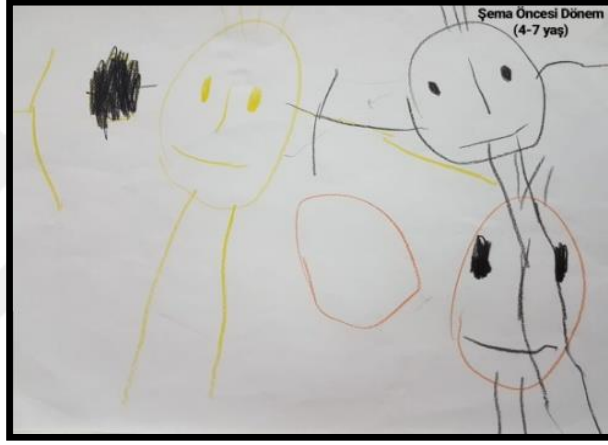
⁹² Dilci, s.168-171.

⁹³ Dilci, s.171.

⁹⁴ Gülçin Güven, Okul Öncesi Çocuklarının İnsan ve Aile Çizimlerinin Değerlendirilmesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2009.

3.1.2. Şema Öncesi Dönem (4-7 yaş)

Yaşın artmasına bağlı olarak karalamalar artık yerini anlamlı çizgilere bırakmaktadır. Karalama döneminden şema öncesine geçerken ilk dikkat çeken figür insan çizimidir. 3 yaş grubu çocuğunun insan çizimi gayet basittir.⁹⁵ Önce sadece kafadan oluşur. Gövde kısmı sadece ince uzun çizgiden oluşur. 3,5 yaşına doğru insan figürü daha da anlamlaşmaya başlar. Baş gösteren dairenin altına bacakları sembolize eden çizgiler eklenmeye başlar.⁹⁶ 4 yaş grubunun en sevdiği resim çalışması olan çöp adam evresi, bu dönemde kendini göstermektedir. Çocuğun insan figürlerini daha ayrıntılı bir şekilde çizildiği, aşağıdaki resimde gözlemlenmiştir.

Resim 4

5 yaş civarında evler, ağaçlar, insanlar daha belirgin hale gelir. 6 yaşlarında ise resim konuları sayfa içinde düzenli bir şekilde oluşmaya başlar. Çizdiği figürleri abartılı bir şekilde büyük çizebilir. Resimleri sarı, kırmızı ve maviyle başlarken, yaş ilerledikçe daha parlak renkler kullanır ve zamanla kullanılan renklerin sayısı artmaya başlar. Örneğin, ağacı pembe, bulutları yeşil boyamak istiyorsa kesinlikle boyamalıdır, çocuk kısıtlanmamalıdır. Bu davranış çocukların yaratıcı gelişimleri için çok büyük önem taşır.⁹⁷ 4-4,5 yaş grubu çocuğunun çizdiği kompozisyon, bilinçsiz bir biçimdedir. 5 yaş grubu çocuğunun çizdiği resimlerde ayrıntılar çoğalır, sayfaya çizdiği resimler artık ortalır ve anlamlıdır.⁹⁸

⁹⁵ Dilci, s.168-172.

⁹⁶ Çankırılı, s.178.

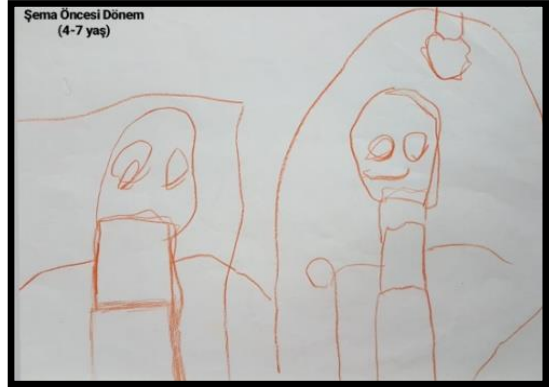
⁹⁷ Dilci, s.168-178.

⁹⁸ Güven, 2009.

Bu dönemde insan figürlerinin oluşmaya başladığı ve resimlerin daha ayrıntılı çizilmeye başladığı, aşağıdaki resimlerde gözlenmiştir.

Resim 5

Resim 6

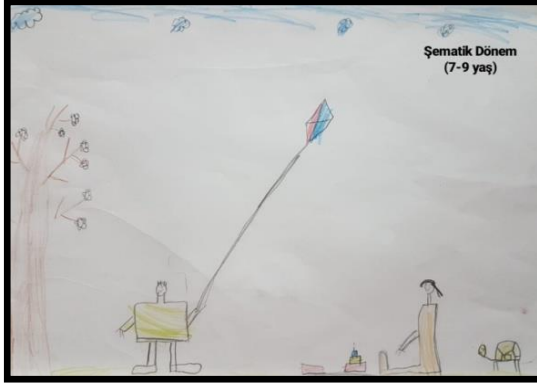
3.1.3.Şematik Dönem (7-9 yaş)

Bu döneme sadeleştirme veya basitleştirme dönemi de denilebilir ve 7 yaşlarında başlar.⁹⁹ Şekil kavramı bu yaş grubunda oluşmaktadır. Benmerkezcilik döneminin ortadan kalkmaya başladığı bu dönemde çocuk artık kendinin ve çevresinin farkına varır. Resimlerinde daha çok kendine özgü bir insan resmi çizer ve çevresinde gördüklerinin resmini yapar. Vücudun önemli sayılan parçaları abartılır ve önemsiz parçalar resimden çıkarılır. Resimlerinde bilinçsiz bir biçimde tekrarlama ile oluşan nesneler görülür.¹⁰⁰

Bu dönemde çocuk, insanlar hakkında belli bir bilgiye sahiptir. İnsan figürlerini kendine özgü oluşturur ve çevresinde gördüklerini çizmeye başlar.

⁹⁹ Dilci, s.178-181.

¹⁰⁰ Güven, 2009.

Resim 7

Resim 8

Resim 9

3.1.4. Gerçekçilik Dönemi (9-12 yaş)

Bu dönemde çocuğun resimleri gerçeğe daha yakın olduğu söylenebilir. Çocuk bu dönemde resimlerini göstermeye, resimlerinden yer alan figürlerden bahsetmekten hoşlanmamaktadır.¹⁰¹ Çocukların çizdiği resimlerde konu, cinsiyet farklılıklarını ortaya çıkmaktadır. Önceki dönemlerde kız ve erkek çocukları benzer resimler çizerken; bu dönemde erkek çocuklar araba, savaş, uçak, silâh gibi figürler çizmeyi tercih etmektedirler. Kız çocuklar ise çiçek, bebek, giysi, mutfak eşyaları gibi figürler çizmeyi tercih etmektedirler. Bu dönem resimlerinde artık mekân ve resim perspektifi kendini göstermektedir. Yer çizgisi, toprak, çim kendi rengine boyanmaktadır.¹⁰² Aşağıda görülen Resim 10 ve Resim 11’de görüldüğü gibi çim ve ağaç gövdesi uygun yerde ve uygun renkte boyanmaktadır.

¹⁰¹ Yavuzer, s.65-66.

¹⁰² Dilci, s.182.

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

3.1.5. Görünürde Doğalcılık Dönemi (12-14 yaş)

Bu dönem ergenlik dönemiyle örtüşmektedir; bu yüzden cinsel öğelerin çocuğun resimlerinde belirginleştiği görülmektedir.¹⁰³ Çizilen figürlerin boyutları ve birbirine olan oranı doğru bir şekilde çizilmektedir. Renkler doğru ve yerinde kullanılmaktadır. Nesneler orantılı ve perspektiflidir. Duygusal anları özel renklerle betimlerler. Hayal kurduğu resimleri veya yaşadığı anı kolaylıkla tüm detaylarına kadar çizebilmektedir. Bu yaş grubu, artık çizdiği resimleri rahatlıkla göstermek ve çizdiklerini anlatmak istemektedir.¹⁰⁴ Aşağıdaki örnek resimlerde çizim esnasında ve çizimden sonra görüşülen öğrencilerin resimleri anlatmaları istenmiştir ve öğrenciler kendinden emin bir şekilde çizdiklerini zevkle anlatmaktadırlar.

¹⁰³ Çankırılı, s.197.

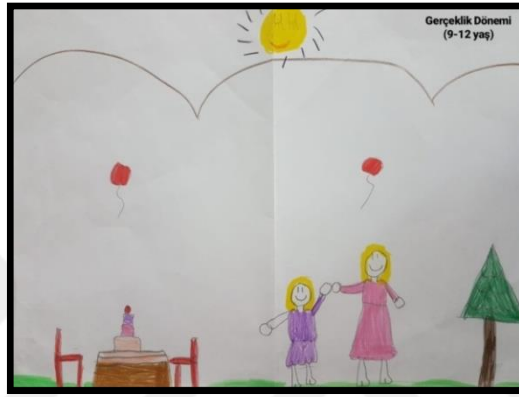
¹⁰⁴ Dilci, s.184.

Resim 14

Resim 15

Resim 16

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1.ARAŞTIRMANIN TÜRÜ

Araştırma, 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Manisa il merkezinde, MEB’na bağlı bir ilköğretim okulu bünyesindeki ana okulunda eğitim gören çocuklara yöneliktir. Okul öncesi eğitimlerine devam eden ve çeşitli aile yapılarından (boşanmış, parçalanmış, tek ebeveynli aile, geniş aile, çekirdek aile, sosyokültürel düzeyi düşük aile, sosyokültürel düzeyi orta aile, sosyoekonomik düzeyi yüksek aile, tek çocuklu ve birden fazla çocuklu aile) gelen 60 öğrenciden veriler toplanarak analiz edilmiştir. Çocukların “annelik ve babalık” hakkındaki görüş ve tutumlarına erişilerek, içinde bulundukları aile ortamından etkilenen toplumsal cinsiyet algısı açığa çıkarılmak istenmiştir. Çeşitli aile yapılarından gelen bu çocukların hepsinin aynı sınıfa devam ediyor olması bu araştırmanın nitel araştırma yaklaşımlarından olgubilim desenlenmesini mümkün kılmıştır.

Olgubilim hayatın içinde farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız; deneyimler, algılar, kavramlar vb. olgulara odaklanmayı temel alır.¹⁰⁵ Buna göre resimlerin analizinde olgubilim desenin kullanılmasının, araştırmada çocukların resimlerinde anlam çeşitliliğine açık olmayı¹⁰⁶ beraberinde getireceği ve çocukların dünyayı anlamlandırma yollarını ortaya koymayı sağlayacağı düşünülmüştür.

4.2.ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmanın çalışma grubu, 2018-2019 eğitim öğretim yılında Manisa ilinde MEB’na bağlı bir anaokuluna devam eden toplam 60 çocuktan oluşmaktadır. Çocukların 30’u kız, 30’u erkektir. İki hafta süren veri toplama sürecinde bazı çocukların okula devamsızlıkları nedeniyle “anne” resmini çizen öğrenci sayısı ile “baba” resmini çizen öğrenci sayısı farklıdır.

¹⁰⁵ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, 2005, s.113-118.

¹⁰⁶ Cathy Malchiodi, Çocukların Resimlerini Anlamak. İstanbul, 2005, s.110.

4.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Çalışma grubuna ilk olarak “Çocuk Gözüyle Anne-Baba Soru Formu”nun kullanıldığı görüşme tekniği uygulanmıştır. Görüşme sorularına ilişkin verilen cevaplar sesli ve yazılı olarak kayıt altına alınmıştır.

Sonraki aşama için bir hafta sonra aynı gün çocukların resimlerini özgürce ve sıkılmadan yapmaları için önceden bir sınıf ayarlanmış ve düzenlenmiştir. Bireysel olarak resim çizmeleri için kullanacakları masaya A4 boyutunda bir kağıt ve bol miktarda renk içeren kuru ve keçeli kalem boyalar koyulmuştur. Çocuklarla yüz yüze iletişim kurularak, “Anneni çiz, annen ne iş yapar?”, “Babanı çiz, baban ne iş yapar?” soruları aracılığıyla çocuklardan resim çizmeleri istenmiştir. Çocuklara resim çizmelerine yönelik bir süre kısıtlaması yapılmamıştır. Çalışma esnasında çocuklar çizimlerini yaparken araştırmacı tarafından gözlem notları alınmıştır. Çizimlerin ardından yaptıkları resimlere ilişkin “burada anne ne iş yapıyor”, “burada baba ne iş yapıyor” gibi sorular çocuklara bire bir yöneltilerek, çocuklardan resimlerini anlatmaları istenmiş, ifadeler yazılı olarak kayıt altına alınmıştır.

4.4. VERİ OLUŞTURMA VE TOPLAMA TEKNİKLERİ

Bu çalışmada birden fazla veri oluşturma ve toplama tekniği kullanılarak, çalışmanın güvenilirlik düzeyi arttırılmak istenmiştir. Kullanılan veri toplama araçlarından birisi Aytekin¹⁰⁷, Artan¹⁰⁸, Kangal¹⁰⁹, Çalışandemir¹¹⁰ ve Özkızıklı¹¹¹ (2016) tarafından geliştirilen “Çocuk Gözüyle Anne-Baba Soru Formu” dur. Bu form ile ebeveyn algılarına yönelik veriler görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir.

¹⁰⁷ Öğr. Gör. Çiğdem Aytekin, Işık Üniversitesi.

¹⁰⁸ Prof. Dr. İsmihan Artan, Hacettepe Üniversitesi.

¹⁰⁹ Doç. Dr. Saniye Bencik Kangal, Hacettepe Üniversitesi.

¹¹⁰ Dr. Öğr. Üyesi Fatma Çalışandemir, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.

¹¹¹ Sibel Özkızıklı, Hacettepe Üniversitesi.

Çalışmanın diğer tekniği ise eğitim ve psikolojide yaygın olarak kullanılan¹¹² “Draw a Person (Bir Adam Çiz Testi)” dir. Bu test, çocukların duygu ve düşüncelerini ortaya çıkarma ve niteliksel veri analizini gerçekleştirmeyi mümkün kılma işlevlerine sahiptir. Hem görüşme hem resim çizimi tekniklerini uygulama aşamasında gözlem notları alınmıştır. Draw a Person testinin temel sorularından; “Çizdiğiniz resimdeki kişi ne yapıyor?”, “Kiminle yaşıyor?”, “Ne iş yapıyor?” soruları çocuklara yöneltilmiştir. Bu kayıtlar veri analizi sürecinde göz önünde bulundurulmuştur.

4.4.1. Çocuk Gözüyle Anne-Baba Soru Formu

Ebeveyn algılarına yönelik verilere erişim amaçlı kullanılan, Aytekin, Artan, Kangal, Çalışandemir ve Özkızıklı (2016) tarafından geliştirilen “Çocuk Gözüyle Anne-Baba Soru Formu” aşağıda yer alan toplam sekiz açık uçlu sorudan oluşmaktadır:

- 1) Anne kimdir/Baba kimdir?
- 2) Anne/Baba evde ne yapar?
- 3) Anne/Baba evde en çok nerede vakit geçirir?
- 4) Anne/Baba ile en çok nereye gidersin?
- 5) Anne/Baba ile sen nereye gitmek istersin?
- 6) Anne/Baba ne yapmaktan hoşlanır?
- 7) Anne/Baba ile en çok ne yapmaktan hoşlanırsın?
- 8) Anne ve baba ile hep beraberken ne yaparsınız?

¹¹² Lale Okyay, 6 Yaş Grubu Çocukların Aile Resimlerinin Sosyokültürel Değişkenler Ve Davranış Problemleri Açısından Karşılaştırılması. (Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi). Edirne, Trakya Üniversitesi, 2008.

4.4.2. Draw a Person/Bir İnsan Çiz

Bu testin değerlendirme sistemi Goodenough ve Harris (1950) tarafından gözden geçirilmiş olsa da 33 yıl önceki orijinal araştırmadaki sonuçlarla karşılaştırmak amacıyla ilk formu da kullanılmaktadır.¹¹³ Değerlendirme 52 madde üzerinden yapılmıştır. Testin bu formu Dennis¹¹⁴ tarafından on bir ülkede uygulanmış ve Harris'in¹¹⁵ düzenlediği formla da yüksek korelasyon elde edilmiştir.

Bir İnsan Çiz Testi için çocuklardan bir insan figürü çizmeleri istenirken aynı zamanda çizimlerindeki öğelerinin varlığı ya da eksikliğine göre puanlandırma yapılmaktadır. Bu testten çıkan sonuç çocuğun genel olarak zihin yeteneği hakkında bize bilgi vermektedir. Çocuğa çizdiği resimdeki insan figürü hakkında 33 sorudan oluşan sorular sorulur¹¹⁶ ve çocuğun cevaplaması beklenir. Sorular aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- 1) Çizdiğiniz resimdeki kişi ne yapıyor?
- 2) Kaç yaşında?
- 3) Evli mi?
- 4) Kiminle yaşıyor?
- 5) En çok bağlı olduğu kişi kim?
- 6) Erkek veya kız kardeşi var mı ?
- 7) Ne iş yapıyor?
- 8) Okula gidiyor mu?
- 9) Ne gibi istekleri var?
- 10) Akıllı mı?
- 11) Güçlü ve kuvvetli mi?
- 12) Sağlıklı mı?
- 13) Güzel mi?
- 14) En güzel yeri neresi?

¹¹³ Çiğdem Kağıtçıbaşı, Duygu Biricik, "Bir İnsan Çiz Testi" Sonuçlarının Nesiller ve Cinsiyetler Arası Karşılaştırılması: 33 Yıl Sonra, Türk Psikoloji Derneği. 2013, s.36-43

¹¹⁴ Dennis Child, 1942,1970.

¹¹⁵ Goodenough ve Harris, 1963.

¹¹⁶ 30-33 maddeleri arasındaki sorular çocuğa sorulmalıdır. Eğer kişiyi değiştiriyorsa kendini saklama, gerçeğe yüzleşmek istememe biçiminde yorumlanması gerekir.

- 15) En çirkin yeri neresi?
- 16) Sinirli birisi mi?
- 17) Aklımda ne var? Ne düşünüyor?
- 18) Bazı şeylerden korkar mı?
- 19) Tasalı birisi mi yoksa neşeli mi?
- 20) Nelere kızar, nerelere öfkelenir?
- 21) Bu resimdeki kişinin en iyi ve en kötü özelliği nedir?
- 22) En çok istediği şey nedir?
- 23) Tek başına mı yaşıyor yoksa başka insanlarla birlikte mi?
- 24) Başka insanlar onun hakkında ne söylüyorlar?
- 25) Herkesin kendisine baktığını sanıyor mu?
- 26) İnsanlara güveniyor mu?
- 27) İnsanlardan çekiniyor, onlardan korkuyor mu?
- 28) Annesi babası ile nasıl geçiniyor?
- 29) Onlardan ayrı mı yaşıyor birlikte mi yaşıyor?
- 30) Vücudunun en kötü yeri neresi?
- 31) Vücudunun en iyi yeri neresi?
- 32) En iyi davranışın hangisi?
- 33) En kötü davranışın hangisi?

4.5.VERİ ANALİZİ SÜRECİ

Çocuk resimleri; klinik uygulamalarda, zihinsel olgunluğu, öğrenme güçlüklerini, kişiliği ve duygusal durumu ya da hayatlarında önemli kişilere yönelik duygularını değerlendirmek amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın alan sürecinde toplanan veriler niteliklerine göre sınıflandırılmış, oluşturulan kategoriler tablolar halinde sunulmuştur. Daha sonra kategorik olarak düzenlenmiş veriler, EXCEL programı ile çözümlenerek, çocukların cinsiyetleri ve anne-babaya ilişkin görüşleri arasında karşılaştırmalar yapılarak analiz edilmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR

5.1. ÇOCUK GÖZÜYLE AİLE İÇİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

5.1.1. Görüşme Tekniği Yolu İle Ulaşılan Bulgular

Görüşme tekniği yoluyla ulaşılan bulgulara baktığımızda; “Çocuk Gözüyle Anne-Baba Formu”nda çocukların “*Anne Kimdir?*” sorusuna en çok verdikleri yanıtlar “bize yemek yapandır.”, “bizi doğurandır.”, “bizi büyütendir.”, “temizlik yapandır.” olmuştur. “*Baba Kimdir?*” sorusuna genellikle verdikleri yanıtlar “işe gidendir.”, “tamir edendir.”, “haber izleyendir.”, “arabayla gezendir.” ve “bizi koruyandır.” ifadeleridir.

Çocukların “*Anne ne yapar?*” sorusuna en çok verdikleri yanıtlar “yemek yapar”, “çiçek eker”, “hayvanlara bakar”, “bahçe işleri yapar.”, “fırın-soba yakar.” olmuştur. “*Baba ne yapar?*” sorusuna ise “maça gider.”, “top oynar.”, “mısır yer.”, “çay içer.”, “işe gider.”, “bizi gezdirir.” ve “oturur.” gibi yanıtlar verilmiştir.

Çocukların “*Anne en çok nerede vakit geçirir?*” sorusuna genel olarak verdikleri yanıtlar “mutfakta”, “odada”, “salonda”, “bizim odamızda” şeklindedir. “*Baba en çok nerede vakit geçirir?*” sorusuna en çok verdikleri yanıtlar ise “oturma odasında”, “yatak odasında”, “işte”, “evde” ve “yolda” olmuştur.

Çocuklar “*Annen ile en çok nereye gidersin?*” sorusunu çoğunlukla “mutfığa”, “parka”, “markete”, “babaanneme” ve “misafirliğe” şeklinde yanıtlamıştır. “*Baban ile en çok nereye gidersin?*” sorusuna ise “kahveye” “arabayla gezmeye”, “denize”, “havuza”, “hayvanat bahçesine”, “kıyafet almaya” yanıtları çocuklar tarafından verilmiştir.

Çocukların “*Annen ile en çok nereye gitmek istersin?*” sorusuna verdikleri yanıtlar “markete”, “lokantaya”, “pikniğe” iken; “*Baban ile en çok nereye gitmek istersin?*” sorusuna ise çocuklar “yurtdışına”, “okula”, “parka”, “işe”, “mutfığa”, “tatile” ifadeleriyle yanıtlamışlardır.

Çocukların “*Annen ne yapmaktan hoşlanır?*” sorusuna genel olarak verdikleri yanıtlar “temizlik yapmaktan”, “ödevlerimizi yaptırmaktan”, “yemek yapmaktan”, “camları silmekten”, “sarma sarmaktan” şeklindedir. “*Baban ne yapmaktan hoşlanır?*” sorusuna verilen yanıtların çoğu ise “televizyon izlemekten”, “işe gitmekten”, “uyumaktan”, “motoru tamir etmekten” ifadeleridir.

“*Annen ile ne yapmaktan hoşlanırsın?*” sorusuna çocukların sıklıkla verdikleri yanıtlar “alışveriş yapmaktan”, “oyun oynamaktan”, “hayvanlara bakmaktan”, “pasta yapmaktan”, “yemek yapmaktan” olmuştur. “*Baban ile ne yapmaktan hoşlanırsın?*” sorusuna ise en çok “birlikte uyumaktan”, “araba tamir etmekten”, “birlikte yemek yemekten” yanıtları verilmiştir.

Son olarak “*Annen ve Baban ile birlikte ne yapmaktan hoşlanırsın?*” sorusu çocuklara yöneltilmiştir. Bu soruya verilen en sık yanıtlar ise “televizyon izlemekten”, “yemek yemekten”, “yemek yapmaktan”, “lokantaya gitmekten” olmuştur. Aşağıda görüşme formu sorularına verilen yanıtlar tablo halinde sunulmaktadır.

Tablo 1: Görüşme Tekniği ile Ulaşılan Bulgular

Çocuk Gözüyle Anne-Baba Soru Formu		
SORULAR	ANNE	BABA
KİMDİR?	Bize Yemek Yapan	Para Kazanan
	Bizi Doğuran	Tamir Eden
	Bizi Büyüten	Haber İzleyen
	Temizlik Yapan	Bizi Koruyan
		İşe Giden
NE YAPAR?	Yemek Yapıyor	Maça Gidiyor
	Çiçek Ekiyor	Top Oynuyor
	Bahçeyi Suluyor	Mısır Yiyor
	Elma Topluyor	Çay İçiyor
	Soba Yakıyor	İşe Gidiyor
	Fırında Yemek Yapıyor	Bizi Gezdiriyor
	Hayvanlara Bakıyor	Oturuyor
EN ÇOK NEREDE VAKİT GEÇİRİR?	Mutfakta	Oturma Odasında
	Odada	Yatak Odasında
	Salonda	İşte
	Bizim Odamızda	Evde
		Yolda
ONUNLA EN ÇOK NEREYE GİDERSİN?	Mutfağa	Kahveye
	Parka	Arabayla Gezmeye
	Markete	Denize
	Babaanneme	Havuza
	Misafirliğe	Hayvanat Bahçesine
		Kıyafet Almaya
ONUNLA EN ÇOK NEREYE GİTMEK İSTERSİN?	Markete	Yurtdışına
	Lokantaya	Okula
	Pikniğe	Parka
		İşe
		Tatile
NE YAPMAKTAN HOŞLANIR?	Temizlik Yapmaktan	Televizyon İzlemekten
	Ödevlerimizi Yaptırmaktan	İşe Gitmekten
	Yemek Yapmaktan	Uyumaktan
	Camları Silmekten	Motoru Tamir Etmekten
	Sarma Sarmaktan	
ONUNLA EN ÇOK NE YAPMAKTAN HOŞLANIRSIN?	Alışveriş Yapmaktan	Birlikte Uyumaktan
	Oyun Oynamaktan	Araba Tamir Etmekten
	Hayvanlara Bakmaktan	Birlikte Yemek Yemekten
	Pasta Yapmaktan	
	Yemek Yapmaktan	
BİRLİKTE NE YAPMAKTAN HOŞLANIRSINIZ?	Televizyon İzlemekten	
	Yemek Yemekten	
	Yemek Yapmaktan	
	Lokantaya Gitmekten	

Görüşme tekniği yolu ile ulaşılan bulguların analizinde ve çocuk resimleri analizi ile ulaşılan bulguların analizinde kullanılan bulgular aşağıdaki şekilde kategorileşmektedir.

Mutfak İşleri; yemek pişirme, yemek yapma, börek yapma, çay içme ve mutfak ile ilgili tüm işler ile ilgilidir.

Diğer Günlük İşler; anne veya babanın mutfak ve iş dışında yaptığı diğer günlük işlerdir. Çiçek sulama, bahçe ile ilgilenme ve temizleme, soba yakma, cam silme, piknik hazırlama, hayvanlara bakma gibi faaliyetlerdir. Ayrıca gidilen yerler de genelde market, bahçe, kulübe gibi yerlerdir.

Boş Zaman Faaliyetlerinde; balerin gibi yürüme, balık tutma, haber izleme, maça gitme, dans etme, evde durma gibi faaliyetlerdir. Ayrıca gidilen yerler de genelde oturma odası, yatak odası, ev, kahve gibi yerlerdir.

İş-Eğitim Faaliyetleri; çocukları okula getirme-götürme, saçları örme, üniversiteye gitme, işe gitme, fabrikada çalışma gibi faaliyetlerdir.

Aile İle Birlikte Olma; gezme, pikniğe gitme, dağa gitme, araba ile gezme, tek başına gezme gibi faaliyetlerdir.

“Diğer” olarak kategorileştirdiğimiz faaliyetlere baktığımızda ise, çocuğuna kalp gönderme, gökkuşağının içinde olma, hiçbir şey yapmama veya yapamıyor olma, evlenme, rapunzel olma gibi faaliyetlerdir.

Anne ve babaya ilişkin resmedilen faaliyetlere ilişkin düzenlenen kategoriler tablo halinde aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2: Görüşme Tekniği Yolu ile Ulaşılan Bulguların Analizi

BULGULAR	ANNE	%	BABA	%
Mutfak İşleri	12	% 75,00	4	% 25,00
Diğer Günlük İşler	12	% 100,00	0	% 0,00
Boş Zaman Faaliyetleri	3	% 18,75	13	% 81,25
İş-Eğitim Faaliyetleri	1	% 20,00	4	% 80,00
Aile İle Birlikte Olma	1	% 9,10	10	% 90,90
Diğer	2	% 66,60	1	% 33,40

“Görüşme Tekniği Yolu ile Ulaşılan Bulgular”ın analizine baktığımızda; anne “Mutfak işleri”nin %75’ini yaparken, baba %25’ini yapmaktadır. “Diğer günlük işler”in %100’ünü anne yaparken, baba hiç yapmamaktadır. “Boş Zaman Faaliyetleri”ne baktığımızda anne %18,75’ini yaparken, baba % 81,25’in yapmaktadır. “İş-Eğitim Faaliyetleri”ne baktığımızda anne %20’sini yaparken, baba %80’inin yapmaktadır. “Aile ile Birlikte Zaman Geçirme Faaliyeti”ne baktığımızda %9,10’unu anne yaparken, %90,90’unu ise baba yapmaktadır.

5.1.2. Çocuk Resimleri Analizi İle Ulaşılan Bulgular

Tablo 3: Çocuk Resimleri Analizi ile Ulaşılan Bulgular

NO	ANNE NE YAPAR		BABA NE YAPAR	
	KIZ ÇOCUK	ERKEK ÇOCUK	KIZ ÇOCUK	ERKEK ÇOCUK
1	Çiçek Suluyor	Elma Topluyor	Kızlarına Bakıyor	Futbol Oynuyor
2	Balerin Gibi Yürüyor	Çim Sürüyor	Bizimle Geziyor	Top Oynuyor
3	Arabaya Binip Gidiyor	Bahçe Suluyor	Hiçbir Şey Yapmıyor	Konuşuyor
4	Yemek Pişiriyor	Cam Siliyor	Fabrikada Çalışıyor	Futbol Oynuyor
5	Yemek Yapıyor	Beni Seviyor	Annemle Evleniyor	Çocuklarıyla Oturuyor
6	Menemen Yapıyor	Bizi Okula Götürüyor	Benimle Oynuyor	Koyun Bakıyor
7	Elma Veriyor	Fabrikada Çalışıyor	Çiçek Veriyor	Ailesiyle Geziyor
8	Çiçek Alıyor	Hiçbir Şey Yapmıyor	Herkesi Koruyor	Hiçbir Şey Yapmıyor
9	Çiçek Veriyor	Kulübeyi Temizliyor	İnşaatta Çalışıyor	Çay İçiyor
10	Çimleri Suluyor	Süpürge Yapıyor	Ailemizle Geziyor	Bisiklete Biniyor
11	Yemek Pişiriyor	Araba Kullansın İstiyor	Mutfakta Yemek Yiyor	Arabayla Geziyor
12	Soba Yakıyor	Robot Gibi Çalışıyor	Annemi Bağlamış Yürüyor	Mısır Yiyor
13	Börek Yapıyor	Dans Ediyor	Dışarıda Yürüyor	Eve Geliyor
14	Balık Tutuyor	Misafire Bakıyor	Kızıyla Düğünde	Araba Kullananıyor
15	Bahçeyi Temizliyor	Alfabeyi Sayıyor	Benimle Geziyor	Haber İzliyor
16	Geziyor	Babamla Evleniyor	Piknik Yapıyor	Yatıyor
17	Oyuncaklarını Topluyor	Makarna Yapıyor	Annemi Gezdiriyor	Geziyor
18	Odun Yakıyor	Babaanneme Yemek Yapıyor	Eve Gidiyorlar	Maç Yapıyor
19	Gökkuşağının İçinde	Balık Tutuyor	Yemek Yiyor	Televizyon İzliyor
20	Hayvan Yemliyor	Kiraz Topluyor	Çiçek Alıyor	Pazara Gidiyor
21	Rapunzel Oluyor	İşe Gidiyor		Babaannem İle Konuşuyor
22	Aile İle Birlikte	Üniversiteye Gidiyor		Yüzüyor Diye Kızıyor
23	Ailece Geziyor	Bana Kalp Gönderiyor		Bomba Taşıyor
24	Gün Batımı İzliyor	Piknik Yapıyor		Yağmurda Islanıyor
25	Saçlarımı Örüyor	Çiçek Topluyor		Bizimle Geziyor
26	Elma Topluyor	Bize Bakıyor		Gemi Sürüyor
27	Ailecek Dağda	Yumurta Pişiriyor		İşe Gidiyor
28	Ailecek Evde	Evde Duruyor		Fırında Çalışıyor
29	Örgü Örüyor	Çiçek Suluyor		Geziyor
30	Bir Şey Yapamıyor	Bizi Okula Bırakıyor		

Tablo 4: Çocuk Resimleri Analizi İle Ulaşılan Bulguların Analizi

BULGULAR	ANNE	%	BABA	%	TOPLAM
Mutfak İşleri	8	% 72,0	3	% 28,00	11
Diğer Günlük İşler	25	% 80,6	6	% 19,4	31
Boş Zaman Faaliyetleri	6	% 24,0	19	% 76,0	25
İş-Eğitim Faaliyetleri	6	% 54,5	5	% 45,5	11
Aile İle Birlikte Olma	6	% 35,2	11	% 64,8	17
Diğer	6	% 55,0	5	% 45,0	11

Yukarıdaki “Çocuk Resimleri Analizi İle Ulaşılan Bulgular” tablosunu incelediğimizde anne “Mutfak İşleri”nin %72’sini yaparken, baba %28’ini yapmaktadır. “Diğer Günlük İşler’in %80,6’sını anne yaparken, baba %19,4’ünü yapmaktadır. “Boş Zaman Faaliyetleri”ne baktığımızda anne %24’ünü, baba %76’sını yapmaktadır. “İş-Eğitim Faaliyetleri”ne baktığımızda anne %54,5’ini, baba ise %45,5’ini yapmaktadır. “Aile ile Birlikte Olma Faaliyeti”ne baktığımızda %35,2’sini anne yaparken, %64,8’ini baba yapmaktadır. “Diğer” kategorisinde yer alan “bana kalp gönderiyor”, “hiçbir şey yapamıyor”, “gökkuşağının içinde” gibi faaliyetlerde, anne % 55,0’i iken, baba % 45,0 şeklinde sayısal sonuçlara erişilmiştir.

“Görüşme Tekniği Yolu İle Ulaşılan Bulgular” ile “Çocuk Resimleri Analizi İle Ulaşılan Bulgular”ı karşılaştırdığımızda;

“Mutfak İşleri”nin en fazlasını anne yaparken, “Diğer günlük işler’in en fazlasını yine anne yapmaktadır. Ancak görüşme tekniği yolu ile ulaşılan bulgulara anne diğer günlük işlerin hepsini yapmaktadır. Baba diğer günlük işlerde hiçbir şey yapmamaktadır. “Boş Zaman Faaliyetleri”ne baktığımızda, en fazlasını baba yapmaktadır. “İş-Eğitim Faaliyetleri”ni görüşme tekniği yolu ile ulaşılan bulgulara baba daha fazla çıkarken, çocuk resimleri analizi ile ulaşılan bulgulara anne daha fazla çıkmıştır. Bunun nedeni görüşme tekniğinde sorulan sorular, öğrencilere sözel olarak sorulduğundan ve cevaplarını sözel olarak beklendiğinden üzerinde çok düşünmeden cevap vermektedirler. Ancak resimlerde öğrenciler duygu ve düşüncelerini daha rahat ve özgürce düşünebildikleri için “İş-Eğitim Faaliyetleri”nde

anne; “okula götürüyor”, “saçlarını örüyor”, “okumayı öğreniyor”, “üniversiteye gidiyor” gibi resimler çizmişlerdir. “Aile ile Birlikte Zaman Geçirme Faaliyeti” sonuçlarını karşılaştırdığımızda ikisinde de baba yapmaktadır. Son olarak “Diğer” kategorisine baktığımızda iki teknikte de en fazlasını anne yapmaktadır.

Çocuklar çizdikleri anne-baba resimlerinde, görüşme esnasında çocuklara sorulan sorulara verdikleri cevaplar ile örtüşen eylemler çizmişlerdir. Çocukların verdikleri sözel cevaplar ile çizdikleri resimler tutarlılık göstermektedir. Tablo 1’deki sözel cevaplar ve Tablo 3’deki resim içerikleri karşılaştırıldığında Tablo 1’de en çok verilen yanıt “diğer günlük işler” den “bahçe işleri” olmuştur. Tablo 3’de en çok verilen yanıt “diğer günlük işler” den “bahçe-fırın işleri” ve “mutfak işleri”nden “yemek yapmak” olmuştur. Bu verdikleri cevaplar ailelerini çizdikleri resimlerde yer alan faaliyetlerle birbirlerini desteklemektedir.

Çocuklara resim tekniği ile yaptırılan anne-baba resimlerinde bazı çocuklar anne-babalarının yaptığı işi resmetmek yerine onlara karşı olan duygularını resmetmektedirler. Tablo 3’de kız çocuk annesini no:30’da görüldüğü üzere “bir şey yapmıyor” şeklinde çizmiştir. Kız çocuğu annesini kilolu olduğu için bir şey yapamıyor ifadesinde bulunmuştur. Bu durumda “Annen ne yapar, çiz” dediğimizde çocuk annesinin hiçbir şey yapmadığını çizmeyi tercih etmiştir.

Tablo 3’de erkek çocuk annesini no:8’de görüldüğü üzere “hiçbir şey yapmıyor” şeklinde çizmiştir. Resmi çizen çocuk annesinin felçli olması nedeniyle bir şey yapamadığını belirtmiştir. Bu durumda “Annen ne yapar, çiz” dediğimizde çocuk annesinin hiçbir şey yapamadığını çizmeyi tercih etmiştir.

Tablo 3’de erkek çocuk babasını no:22’de görüldüğü üzere “yüzüyor diye kızıyor” diyerek resme aktarmıştır. Erkek çocuğun ifadelerine göre; babası çocuk evlerinin önündeki havuza girdiği için ona kızmaktadır. Bu durumda “Baban ne yapar, çiz” dediğimizde çocuk babasının ona kızdığını çizmeyi tercih etmiştir. Aslında baba işe gitmesine rağmen çocuk ona en son duyduğu duygusunu çizmiştir.

Tablo 3’de erkek çocuk babasını no:24’de görüldüğü gibi “yağmurda ıslanıyor” şeklinde çizmiştir. Çocuk babasını yağmurda ıslanıyor biçiminde

resmetmiştir ancak sadece babasının üzerine yağan yağmurun kırmızı renkte olduğu gözlenmiştir. Diğer yağmurlar ise mavi renktedir ve altında çiçek açmış, mutlu ve huzurlu bir şekilde çizilmiştir.

Sonuç olarak, çocuklara yaptırılan anne-baba resimlerinde baba daha çok kamusal alanda ve ev dışı yerlerde çalışırken; anne ev içinde veya çocukların okul ihtiyaçlarını karşılamak için daha çok özel alanda çalışmaktadır.

Çocuklara yaptırılan anne-baba resimlerinde ayrıca kız ve erkek çocukların anne-baba çizimlerinde cinsiyete göre farklılıklar gözlemlenmektedir. Kız çocuklar annelerinin, daha çok günlük ev işleriyle ve kendilerinin okul işleriyle ilgilendiğini çizmişlerdir. Çocukların ilk sosyalleştiği yer olan aile kurumunda anne, ne yapıyorsa, çocuk diğer annelerin de onları yaptığını ve kendisinin de onu yapması gerektiğini düşünür ve “bende anne olunca annemin yaptıklarını yapacağım” şeklinde düşünmektedir. Özdeşim yapabildikleri tek kişi anneleridir. Bu yüzden de kız çocuklarının resimlerinde anne genelde ev ve yemek işi ile ilgilenmektedir. Erkek çocuklar ise babalarının, en çok boş zaman faaliyetlerinin resimlerini çizmişlerdir. Erkek çocuk da babası ile özdeşim kurar. Bütün babaların da onları yaptığını ve kendisinin de onu yapması gerektiğini düşünür ve “bende baba olunca babamın yaptıklarını yapacağım” şeklinde düşünmektedir. Özdeşim yapabildikleri tek kişi babalarıdır. Bu yüzden de erkek çocuklarının resimlerinde baba genelde maça gider, top oynar, yemek yer, televizyon izler şeklinde çizilmektedir.

5.2.2.1. Örnek Çocuk Resimleri Üzerinden “Anne” Çizimi

Aşağıda, çocuk gözüyle aile içinde toplumsal cinsiyet rollerini analiz edebilmek amacıyla yaptırılan çocuk resimlerinden bazı örnekler yer almaktadır.

Resim 17

Kız çocuğun çiziminde
ANNE; “örgü öriyor”.

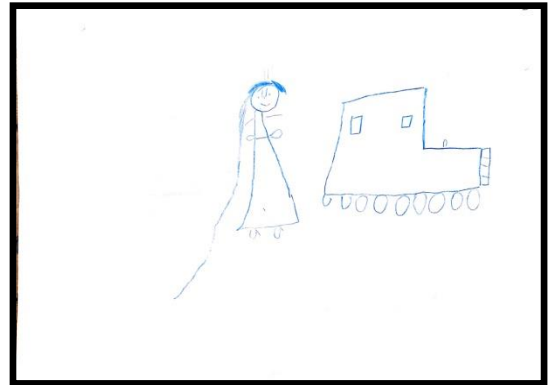
Resim 18

Kız çocuğun çiziminde
ANNE; “balerin gibi yürüyor”.

Resim 19

Kız çocuğun çiziminde
ANNE; “Yemek Pişiriyor”.

Resim 20

Kız çocuğun çiziminde
ANNE; “arabaya binip gidiyor”.

Resim 21

Kız çocuğun çiziminde
ANNE; “börek yapıyor”.

Resim 22

Kız çocuğun çiziminde
ANNE; “balık tutuyor”.

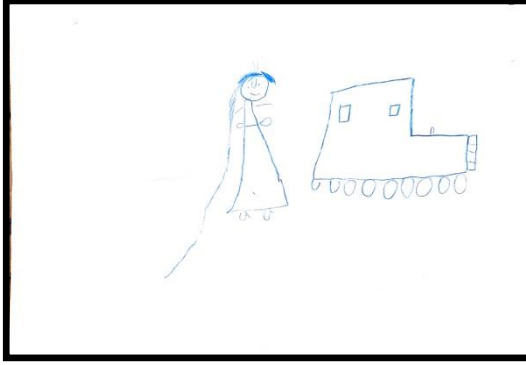
Resim 23

Kız çocuğun çiziminde
ANNE; “soba yakıyor”.

Resim 24

Kız çocuğun çiziminde
ANNE; “oyuncak topluyor”.

Resim 25

Erkek çocuğun çiziminde

ANNE; “araba kullansın istiyor”.

Resim 26

Erkek çocuğun çiziminde

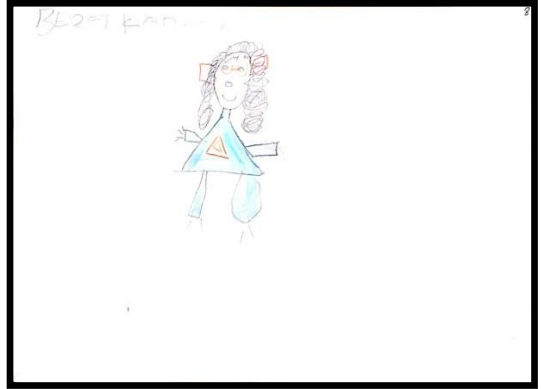
ANNE; “kiraz topluyor”.

Resim 27

Erkek çocuğun çiziminde

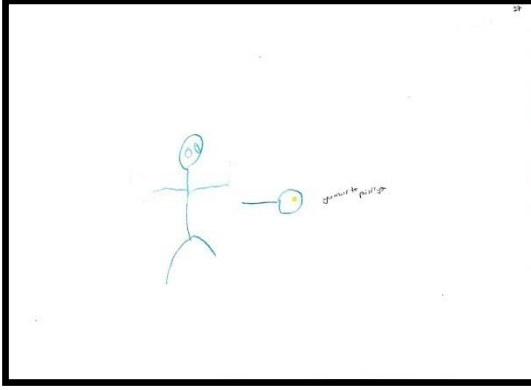
ANNE; “kulübeyi temizliyor”.

Resim 28

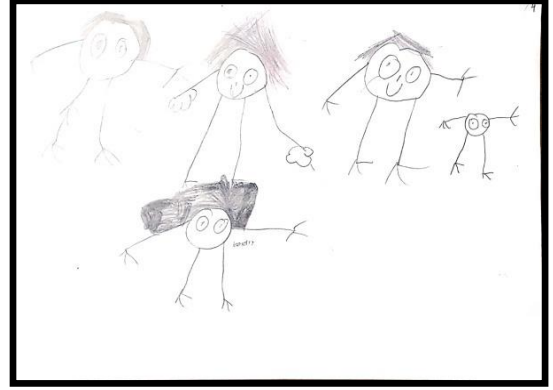
Erkek çocuğun çiziminde

ANNE; “hiçbir şey yapmıyor”.

Resim 29

Erkek çocuğun çiziminde
ANNE; “yumurta pişiriyor”.

Resim 30

Erkek çocuğun çiziminde
ANNE; “cam siliyor”.

Resim 31

Erkek çocuğun çiziminde
ANNE; “balık tutuyor”.

Resim 32

Erkek çocuğun çiziminde
ANNE; “bizi okula götürüyor”.

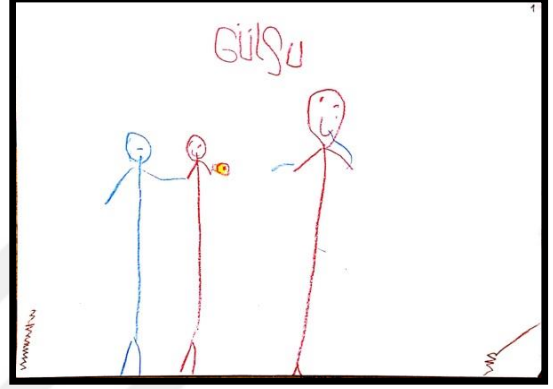
5.1.2.2. Örnek Çocuk Resimleri Üzerinden “Baba” Çizimi

Aşağıda, çocuk gözüyle aile içi yaşamda toplumsal cinsiyet rollerinin analizini gerçekleştirebilmek için yaptırılan çocuk resimlerinden bazı örnekler verilmektedir.

Resim 33

Kız çocuğun çiziminde
BABA; “kızlarına bakıyor”.

Resim 34

Kız çocuğun çiziminde
BABA; “bizimle geziyor”.

Resim 35

Kız çocuğun çiziminde
BABA; “inşaatta çalışıyor”.

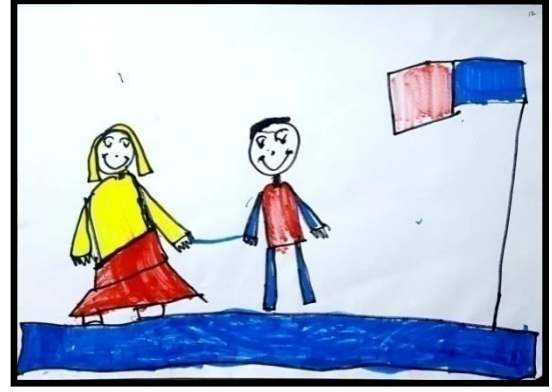
Resim 36

Kız çocuğun çiziminde
BABA; “piknik yapıyor”.

Resim 37

Kız çocuğun çiziminde
BABA; “mutfakta yemek yiyor”.

Resim 38

Kız çocuğun çiziminde
BABA; “annemi bağlamış yürüyor”.

Resim 39

Kız çocuğun çiziminde
BABA; “yemek yiyor”.

Resim 40

Kız çocuğun çiziminde
BABA; “eve gidiyor”.

Resim 41

Kız çocuğun çiziminde
BABA; “kızıyla düğünde”.

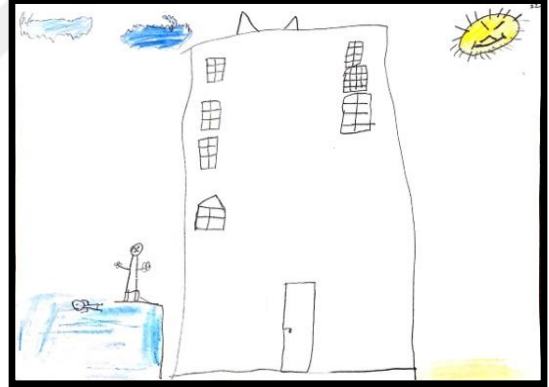
Resim 42

Erkek çocuğun çiziminde
BABA; “benimle geziyor”.

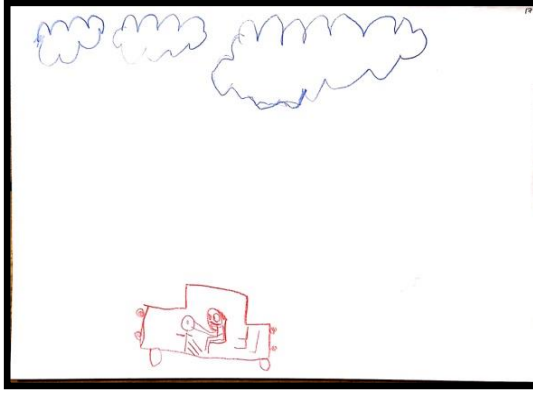
Resim 43

Erkek çocuğun çiziminde
BABA; “futbol oynuyor”.

Resim 44

Erkek çocuğun çiziminde
BABA; “yüzüyor diye kızıyor”.

Resim 45

Erkek çocuğun çiziminde
BABA; “geziyor”.

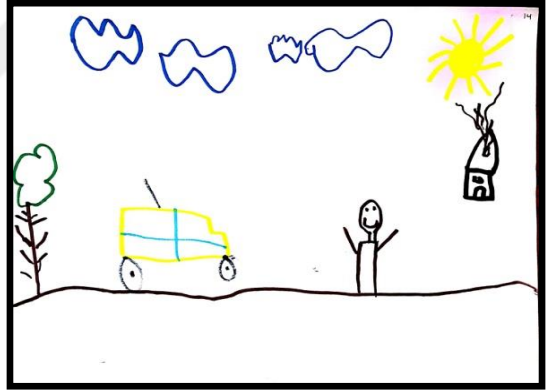
Resim 46

Erkek çocuğun çiziminde
BABA; “yatıyor”.

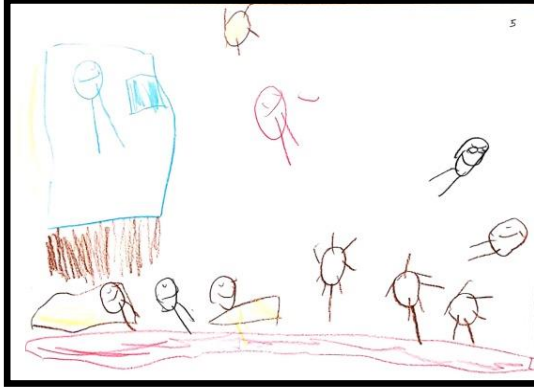
Resim 47

Erkek çocuğun çiziminde
BABA; “yağmurda ıslanıyor”.

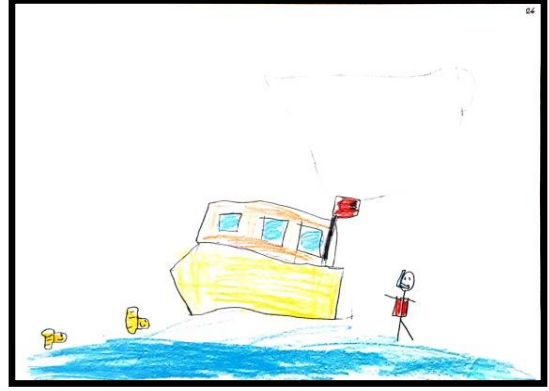
Resim 48

Erkek çocuğun çiziminde
BABA; “araba kullanıyor”.

Resim 49

Erkek çocuğun çiziminde
BABA; “çocuklarıyla oturuyor”.

Resim 50

Erkek çocuğun çiziminde
BABA; “gemi sürüyor”.

5.1.2.3. Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması - ANNE

Örnekleme kapsamında yer alan çocukların aile içi yaşamlarında toplumsal cinsiyet rollerine dair bulgular elde edebilmek amacıyla çizdirilen resimlerinden bazı örnekler ve bu örneklere ilişkin yorumlar aşağıda yer almaktadır.

Resim 51

Yaş: 6, Cinsiyet: Kız, Çizilen Ebeveyn: Anne Bulgulardaki Resim No:12

Çocuk annesini, “soba yakıyor” halinde çizmiştir. Resimde anne evin içinde soba ve fırının yanında çizilmiştir. Anne, mutfakta yemek yapmakla ve evde kullanılan sobayı yakma ile uğraşmaktadır. Resimde, resmi çizen kız çocuğunun kardeşleri ve oyuncakları da vardır. Ayrıca resimde, evin 5 tane kapısı bulunmaktadır.

Resim 52

Yaş: 5,5, Cinsiyet: Kız, Çizilen Ebeveyn: Anne Bulgulardaki Resim No:15

Yukarıdaki resimde ise çocuk annesini, “bahçeyi temizliyor” ifadesinde bulunarak çizmiştir. Resim ortadan başlayarak çizilmiştir ve resim sayfasında yer

olmasına rağmen sadece ev, bulut, güneş ve anne çizilmiştir. Annenin yüz ifadesine baktığımızda mutlu görünmektedir.

Resim 53

Yaş: 6, Cinsiyet: Kız, Çizilen Ebeveyn: Anne Bulgulardaki Resim No:17

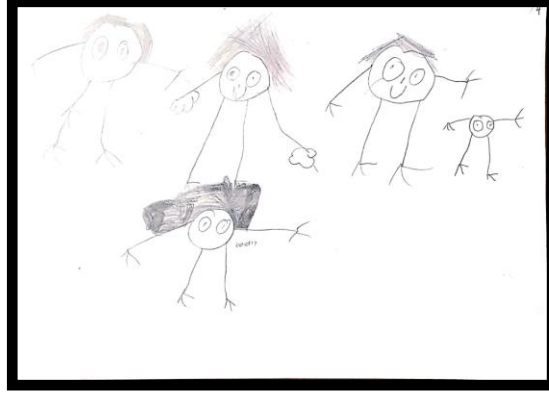
Çocuk annesini, “oyuncakları topluyor” şeklinde resmetmiştir. Annenin elleri açık, bir şeyler topluyor halinde yansıtılmıştır. Resmin sol üstte çizilen siyah nesne çamaşır makinesidir. Anne bir yandan oyuncakları toplarken bir yandan da çamaşırları makineye atmaktadır.

Resim 54

Yaş: 6, Cinsiyet: Kız, Çizilen Ebeveyn: Anne Bulgulardaki Resim No:18

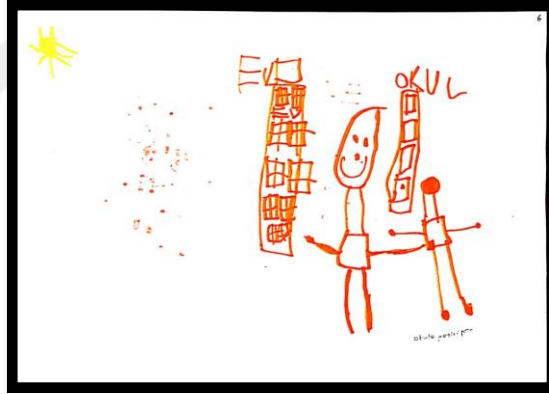
Çocuk annesini, “odun yakıyor” şeklinde çizmiştir. Çizilen resimde sadece güneş, ev, anne ve yer zemini vardır. Anne, evin yanında odun kırıp soba için odun hazırlamaktadır.

Resim 55

Yaş: 5, Cinsiyet: Erkek, Çizilen Ebeveyn: Anne, Bulgulardaki Resim No:4

Çocuk annesini, “cam siliyor” şeklinde çizmiştir. Resimde çizilen soldan ikinci kişi annedir ve elinde cam bezi vardır. Anne cam silip temizlik yapmaktadır.

Resim 56

Yaş: 6, Cinsiyet: Erkek, Çizilen Ebeveyn: Anne Bulgulardaki Resim No:6

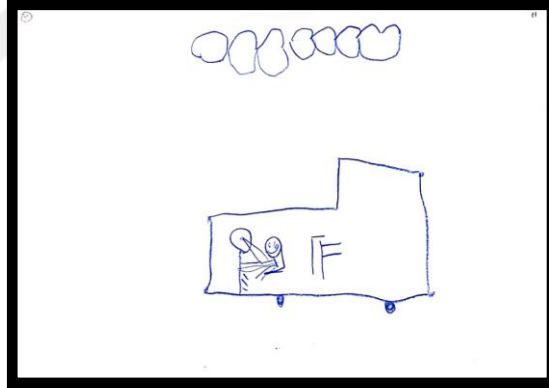
Çocuk annesini, “bizi okula götürüyor” şeklinde çizmiştir. Çizilen resimde çocuğun kendisi, güneş, ev, okul ve anne figürü bulunmaktadır. Anne, ev ile okul arasında çizilmiştir. Çocuk, okulun yanında çizilmiştir. Çocuğun yüzü okula dönük şekilde çizilmiştir. Annenin yüzü ise gülmektedir.

Resim 57

Yaş: 6, Cinsiyet: Erkek, Çizilen Ebeveyn: Anne Bulgulardaki Resim No:8

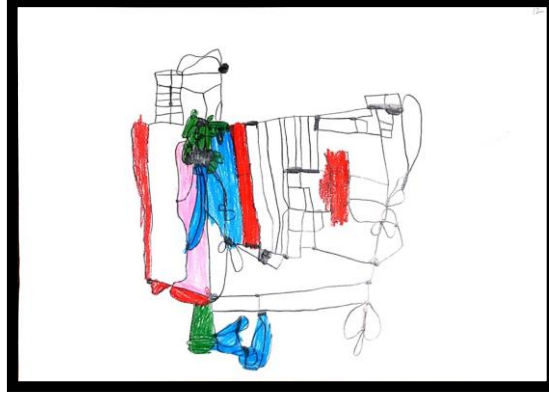
Çocuk annesini, “hiçbir şey yapamıyor” şeklinde çizmiştir. Çizilen resimdeki anne figürünün sol ayağı felçlidir. Anne de felçli olduğu için hiçbir şey yapamamaktadır. Bu durumda üzgün olan çocuk resimde başka hiçbir figür çizmemiştir.

Resim 58

Yaş: 6, Cinsiyet: Erkek, Çizilen Ebeveyn: Anne Bulgulardaki Resim No:11

Çocuk annesini, “araba kullansın” şeklinde çizmiştir. Çizilen resimde sadece bulut ve arabanın içinde olan anne vardır. Çocuk annesinin araba kullanmasını istemektedir.

Resim 59

Yaş: 6, Cinsiyet: Erkek, Çizilen Ebeveyn: Anne Bulgulardaki Resim No:12

Çocuk annesini, “robot gibi çalışıyor” şeklinde çizmiştir. Çizilen resimdeki anne figürünün sadece yüzü belirgin şekilde çizilmiştir. Sırtında ve ellerinde farklı figürler veya eşyalar var gibi çizilmiştir.

4.1.2.4. Örnek Çocuk Resimlerinin Yorumlanması – BABA

Resim 60

Yaş: 6, Cinsiyet: Kız, Çizilen Ebeveyn: Baba Bulgulardaki Resim No:1

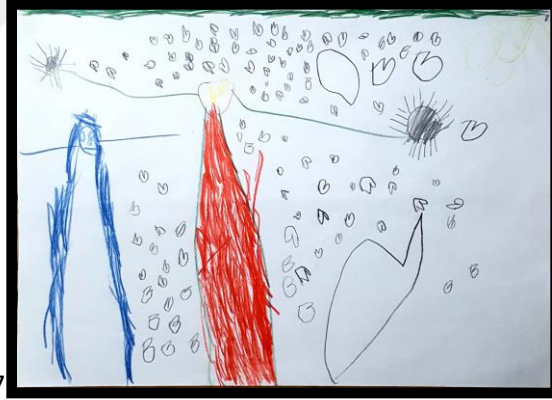
Çocuk babasını, “kızlarına bakıyor” şeklinde çizmiştir. Resimde dikkat çeken figür, resmin solunda çizilen baba figürüdür. Çocuk babasını çift başlı çizmiştir.

Resim 61

Yaş: 6, Cinsiyet: Kız, Çizilen Ebeveyn: Baba Bulgulardaki Resim No:5

Çocuk babasını, “annemle evleniyor” şeklinde çizmiştir. Çizilen resimde yer olmasına rağmen bulut, güneş, çiçek, çim çizilmemiştir. Sadece anne ve baba figürü vardır. Annesi ve babasını evlenirken çizmiştir.

Resim 62

Yaş: 6, Cinsiyet: Kız, Çizilen Ebeveyn: Baba Bulgulardaki Resim No:8

Çocuk babasını, “herkesi koruyor” şeklinde çizmiştir. Çizilen resimde yer çizgisi tam ters yerde, gökyüzünün olduğu yerde çizilmiştir. Babasının kollarının uzun çizilip hepimizi koruyor, bizi sarıyor şeklinde çizmesinin göstergesidir.

Resim 63

Yaş: 6,5, Cinsiyet: Kız, Çizilen Ebeveyn: Baba Bulgulardaki Resim No:11

Çocuk babasını, “mutfakta yemek yiyor” şeklinde çizmiştir. Çocuk anne ve babanın mutfakta olduğunu çizmiştir. Anne ve baba mum olan bir masada yemek yemektedirler. Anne buzdolabının yanında baba ise televizyon sehpasının yanında çizilmiştir. Gayet mutlu bir aile tablosu şeklinde çizilmiş resimde anne ve babanın yüzü gülmektedir.

Resim 64

Yaş: 6, Cinsiyet: Kız, Çizilen Ebeveyn: Baba Bulgulardaki Resim No:12

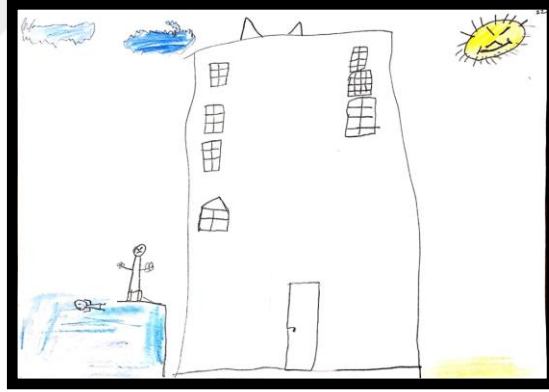
Çocuk babasını, “annemi bağlamış yürüyor” şeklinde çizmiştir. Çizilen resimde yer çizgisi kalın bir şekilde çizilmiştir. Baba, annesine bir ip bağlamış yürümektedir.

Resim 65

Yaş: 6, Cinsiyet: Erkek, Çizilen Ebeveyn: Baba Bulgulardaki Resim No: 24

Çocuk babasını, “yağmurda ıslanıyor” şeklinde çizmiştir. Çizilen resimde yer çizgisi, çiçek, bulut, güneş, çiçek olmasına rağmen sadece baba figüründe kırmızı yağmur yağmaktadır. Babanın üzerine yağan yağmur kızgın iken diğer yerlere yağan yağmur mavi yağmur rengindedir.

Resim 66

Yaş: 6, Cinsiyet: Erkek, Çizilen Ebeveyn: Baba Bulgulardaki Resim No:22

Çocuk babasını, “yüzüyor diye kızıyor” şeklinde çizmiştir. Çizilen resimde güneş, bulut, havuzlu bir ev, baba ve çocuk bulunmaktadır. Güneş kızgın bir şekilde bakmaktadır. Resmi çizen çocuk havuzda yüzerken babası gelip ona yüzdüğü için kızmaktadır. Çocuk da babasına olan bu duygusunu resmederek anlatmıştır.

5.2. ÇOCUK RESİMLERİNDE YER ALAN NESNELERE AİT BULGULAR

“Çocuk Resimlerinde Yer Alan Nesnelere Ait Bulgular”a baktığımızda çizilen “Anne” resminde bulunan nesneler; “çiçek”, “ev”, “ağaç”, “güneş”, “gökkuşağı”, “çimen”, “hayvan”, “mutfak malzemeleri”, “günlük iş malzemeleri”, “gelinlik”, “dans”, “lamba”, “alfabe”, “okul”, “olta”, “odun” olmuştur. Çizilen “Baba” resminde bulunan nesneler; “bulut”, “yağmur”, “balon”, “haber”, “futbol kalesi”, “televizyon”, “araba”, “havuz”, “deniz”, “gemi” olmuştur. Çocuk resimlerinde yer alan nesnelere ait bulguların anlamlarına baktığımızda “anne” çizimi resminde çizilen nesneler daha çok “Mutfak İşi”nde kullanılan nesneler, “bahçe işi”nde kullanılan nesneler, “İş ve Eğitim” ile ilgili nesneler olurken “baba” çiziminde çizilen nesneler daha çok “Aile İle Birlikte” ve “Boş Zaman Faaliyetleri”nde kullanılan nesne olmuştur. Bu bulgular çocuk gözüyle anne-baba formunda çocuklardan alınan sözel cevaplar ile örtüşmektedir. Aynı zamanda resimde yaptıkları eylemler ile de bu nesnelerden çıkan bulgular da örtüşmektedir.

Çocuk resimlerinde yer alan nesnelere ait bulgular düzenlenen kategoriler tablo halinde aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5:

RESİMLERDE KULLANILAN NESNELER	ANNE		BABA		ANNE	BABA	TOPLAM
	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK			
Güneş	7	11	8	10	18	18	36
Bulut	6	9	8	10	15	18	33
Çimen	6	10	5	6	16	11	27
Ev	4	11	4	7	15	11	26
Çiçek	2	8	3	2	10	5	15
Günlük İş Malzemeleri	2	6	0	0	8	0	8
Mutfak İşi Malzemeleri	2	4	1	1	6	2	8
Yağmur	2	1	2	2	3	4	7
Ağaç	2	2	2	1	4	3	7
Araba	0	1	1	5	1	6	7
Hayvan	3	0	2	0	3	2	5
Deniz	1	1	1	1	2	2	4
Okul	0	3	0	0	3	0	3
Televizyon	0	0	0	3	0	3	3
Balon	1		2	0	1	2	3
Gökkuşuğu	1	1	0	0	2	0	2
Haber	0	0	1	1	0	2	2
Gelinlik	0	1	0	0	1	0	1
Dans	0	1	0	0	1	0	1
Lamba	1	0	0	0	1	0	1
Alfabe	0	1	0	0	1	0	1
Futbol Kalesi	0	0	0	1	0	1	1
Havuz	0	0	0	1	0	1	1
Gemi	0	0	0	1	0	1	1
Olta	0	1	0	0	1	0	1
Odun	0	0	0	0	1	0	1

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma ile resimler üzerinden çocukların aile içi yaşantılarını, ailede kullanılan iletişim biçimini ve aile içi toplumsal cinsiyet eşitliğinin ne durumda olduğunu, ebeveynlerin tutumlarını büyük oranda tespit etmek için yapılmıştır. Resimler bunun dışında çocukların düşünüş biçimi ve sorunları çözme yöntemleri hakkında ipuçları verir.

Bu bilgiler ışığında resimleri analiz ederek çocuk için anne ve babanın ev içindeki davranış biçimlerini resim yoluyla nasıl ifade edildiğini konu edilerek, bu yönde başta öğretmenler olmak üzere; çocuğa dönük anne ve baba rollerinin daha bilinçli sergilenmesi için bir farkındalık yaratma ve ilgili literatüre katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Araştırmanın örneklemini; Manisa ili Şehzadeler ilçesinde okul öncesi eğitim kurumlarına giden 30 kız ve 30 erkek çocuk olmak üzere toplam 60 çocuk oluşturmaktadır.

Elde edilen verilerin analizinde aşağıdaki testler kullanılmıştır:

- Çocuk Gözüyle Anne- Baba Soru Formu
- Draw a Person/ Bir İnsan Çiz testi

Melike Sayıl'ın, çocuk çizimlerinin klinik amaçlı kullanımı üzerine bir değerlendirmesinde 'Türk Psikoloji Yazıları'nda da belirttiği gibi resim çizmenin, çocukların ilgilerini çeken bir etkinlik olması, kullanılan malzemenin kolay bulunması ve çocuk için uygulanmasının çok zevkli olması tüm dünyada duygu, düşünce ve tutumlarının belirlenmesinde, değerlendirmede, tanı ve tedavi sürecinde sıklıkla kullanılmaktadır.

Bu çalışmada resimlerin analizi yapılırken farklı veri analiz teknikleri kullanılarak çalışmanın güvenilirlik düzeyi arttırılmak istenmiştir. Hem çocuklara sözel olarak "Anne-Baba Ne Yapar?" konumuz ile ilgili sorular sorulmakta, bunun üzerine konuşulmakta, hem de "Anne-Baba Ne Yapar?" ile ilgili resim çizmeleri istenmektedir. Çizdikleri resimlerini anlatmaları istenmiş ve resimler üzerine içerik analizi uygulanmıştır.

Okul öncesi dönemine devam eden çocuklarının büyük bir çoğunluğu, anneyi özel alanda temizlik yapıp yemek yapan, aynı zamanda bahçe işleriyle uğraşan ve çocukların ödevlerini yapmasına yardımcı olan, kendilerini okula götürüp ders bitiminde tekrar eve getiren, ödev işleriyle ilgilenen kişi olarak betimlerken, en çok vakit geçirdiği yer mutfak, salon, çocuk odası olduğunu vurgulamışlardır. Babayı ise kamusal alanda çalışan ve para kazanan, dinlenip uyuyan, tamir işleri yapan, televizyon izleyen, yemek yiyen, eşine ve çocuklarına bakmakla ve korumakla yükümlü olan kişi olarak betimlerken, en çok vakit geçirdiği yer oturma odası, yatak odası ve işyerin olduğunu vurgulamışlardır.

Çocukların, anne-baba rollerine yönelik toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde bir algıya sahip olduklarına ulaşılmıştır. Bu algı kadınların aile içindeki temel rolleri çocuklara bakmak, ev işleri yapmak, ev kadını olmak ve çocukları yetiştirmekle ilgili olup iken, erkeklerin aile içindeki temel rolleri korumak ve para kazanmak ile ilgili olduğu gözlemlenmiştir.

Araştırmada analizi yapılan görüşmelerin ve çocuklar tarafından çizilen resimlerin cinsiyet rollerini daha çok kalıp yargılar çerçevesinde sunulduğu görülmüştür.

Ataerkil yapı içinde büyüyen çocuklar için toplum yapısı birtakım toplumsal cinsiyet rolleri tayin eder. Kadınlar daha çok ev içi alanlarda çocuk bakımı-ev işleri gibi kadınlık rollerini icra ederken; erkekler dışarıdaki alanlarda para kazanmakla erkeklik rollerini icra ederler. Ebeveynler arasındaki geleneksel iş bölümlerinin erkek çocuklarının daha eril, kız çocuklarının ise daha dişil özelliklere sahip işleri tercih etmesine sebep olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca ek olarak ebeveynler arasında yapılan iş bölümünün çocukların toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarını da etkilediği sonucuna varılmıştır. Çocukların toplumsal cinsiyet algılarının oluşmasında aile faktörünün oldukça önemli olduğu görülmektedir. Aile içindeki rol dağılımı toplumsal cinsiyete dayalı rollerin yeniden üretildiği bir alan olarak karşımıza çıkmakla birlikte, çocuğun ailesi ve içinde bulunduğu çevre çocuğun cinsiyet inşasında davranış ve toplumsal algılarını belirleyen en önemli unsurlardır.

Çocukların resimleri, toplumsal cinsiyet kavramı açısından ataerkil toplumun geleneksel cinsiyet yargılarını çocuklara da aktardıkları belirlenmiştir.

Çocuklarla yaptıkları resimler hakkında konuşmak onların resimlerine değer verildiğinin göstergesidir. Böylelikle çocuklar resimleriyle ilgili konuşuldukça daha özgün, yaratıcı, detaylı resimler çizmek isteyeceklerdir. Resim yapan çocuk yüreklendirilmeli ve teşvik edilmelidir. Böylelikle, çocuk resim yapmanın önemli olduğunu ve ciddi bir etkinlik olduğunu düşünmesine neden olacaktır.

Genel olarak sonuçlara bakıldığında, okul öncesi eğitimi kurumlarında çocukların çizdiği resimlerin seçiminde göz önünde bulundurulması gereken önemli bir kavramdır toplumsal cinsiyet. Tüm bu bilgiler ışığında aşağıda belirlenen öneriler göz önünde bulundurulduğunda okul öncesi eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı duyarlılık kazandırmak ve farkındalık yaratmak için;

- Eğitimcilere; toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik seminerler, hizmet içi eğitimler verilmeli,
- Eğitimciler, çocukların sıklıkla ilgilendiği resimli çocuk hikâye kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından dikkate alıp incelemeli,
- Eğitimciler, çocuklara resim yoluyla veya görüşme tekniğiyle farklı bir algı oluşturmak için değişik etkinlikler yaptırılmalı,
- Oynadığı oyuncak gruplarını, yapılacak olan boyama etkinliklerini ve okunacak hikâye kitaplarının bu algıya yönelik seçmeli,
- Model olarak öğrenmenin yoğun olduğu okul öncesi dönemde ailelerin, çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bireyler olarak yetişmelerinde uygun rol model olmaları önemlidir ve bu doğrultuda ailelerin bilinçlendirilmesi için eğitimler düzenlenmelidir.

Elbette bu çalışmamızda kullanmış olduğumuz metod biricik değildir, olmazsa olmaz da değildir. Ancak kullandığımız ve gelişmesi için gayret gösterdiğimiz bu metod ile de birçok sonuca ulaşılabildiğini gördük. Bu sonuçların diğer tekniklerle de desteklenmesi ideal olanıdır. Çalışmamız kendisini bu alana teksif edenlere bir yol açması umuduyla başlamıştır. İnaniyoruz ki özverili ve içten çalışmalar yoğunlaştıkça resim üzerinden sonuca gitme yolları da genişleyecektir. Bu tekniğin gayretimiz oranında gelişeceği kesindir.

KAYNAKÇA

- ALTINKÖPRÜ, T. (2003). Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır? İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- ARTUT, K. (2002). Sanat Eğitimi Kuramları ve Yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- ARABACI, N. (2017). Aile Eğitimi ve Katılımı. Ankara: Hedef Yayıncılık.
- AYDIN, M.Z. (2014). Çocuğun Eğitiminde Ailenin Önemi. Somuncu Baba Dergisi. 1(168).
- AYTEKİN,Ç., ARTAN,İ., KANGAL, S.B., ÇALIŞANDEMİR, F., ÖZKIZIKLI, S. (2016). Çocukların Anne-Babalarına Yönelik Algıların İncelenmesi. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 1(38).
- BADINTER, E. (2011). Kadınlık mı Annelik mi?. (Çev: Ayşen Ekmekçi). İstanbul: İletişim Yayınları.
- BAHÇIVAN-SAYDAM, R. (2004). Çocuk Resimlerinin Klinik Değerlendirmedeki Yeri. Yansıtma Psikopatolojii ve Prespektif Testler Dergisi. 1(2).
- BEAUVOIR, S. D. (1993). Kadın “İkinci Cins” Genç Kızlık Çağı. (7. Basım). İstanbul: Payel Yayınları.
- BERK, L. (2013). Çocuk Gelişimi. Ankara: İmge Kitabevi.
- BERKTAY, F. (1995). Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın. İstanbul: Metis Yayıncılık
- BİREY, T., ÖNEN, M.B. (2013). Toplumsal Cinsiyet ve Öğretmenlik: Öğretmenlerin Bakış Açısı. Lefkoşa: Post Yayınları.
- BUSSEY, K., BANDURA, A. (1999). Social Cognitive Theory Of Gender Development and Differentiation. Psychological Review. 106 (4).

- CHODOROW, N. J., (1971). Being and Doing: A Cross-Cultural examination of the Socialization of Males and Females. (V. Gornick ve B. K. Moran (Ed.)). Women in Sexist Society, London: Basic Books. INc.Publishers.
- COWAN, G., HOFFMAN, C., FAGOT, B., MARY, D., LEINBACH, M.D., LEVY, G.D., HAAF, R.A., Gender Stereotyping In Young Children: Evidence To Support A Concept-Learning Approach. Sex Roles. (1986-1993-1994).
- CÜCELOĞLU, D. (2005). İnsan ve Davranış. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- ÇANKILI, A. (2011). Çocuk Resimlerinin Dili. İstanbul: Zafer Yayınları.
- ÇANKIRILI, A. (2014). Çocuk Resimlerinin Dili. İstanbul: Zafer Yayınları.
- ÇOŞTU, Y. (2009). Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi. 9(3).
- ÇOŞTU, Y. (2009). Toplumsallaşma Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi. 9(3).
- DİLCİ, T. (2014). Aile İçi Yaşamın Çocuk Resimlerindeki İzi. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- DOĞU BATI DERGİSİ. (2013). Cinsiyet/Toplumsal Cinsiyet İkiliği. Ankara: Doğu Batı Yayınları
- DONOVAN, J. (1997). Feminist Teori, (Çev: Aksu BORA ve Diğerleri), İstanbul: İletişim Yayınları.
- DÖKMEN, Y. Z. (2010). Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar. Ankara: Sistem Yayıncılık.
- DUDSON, F. (2000). Baba gibi yar olmaz. 3. Baskı. İstanbul: Özgür Yayınları.
- ECEVİT, Y., KARKINER, N. (2011). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- ECEVİT, Y., KARKINER, N. (2013). Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ELMACIOĞLU, T. (2009). Başarıda Aile Faktörü. İstanbul: Yediveren Yayınları.
- ENGLE, PATRICE L., BREAU, C. (1994). Is There a Father Instinct? Fathers' Responsibility for Children. New York: The Population Council.
- ERDEN, M. (2011). Eğitim Bilimlerine Giriş. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- EREN, H. (1988). Türkçe sözlük. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- ERGİN, A., ÖZDİLEK, R. (2014). Değişen babalık rolü ve erkek sağlığına etkileri. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Ebelik Bölümü. 11(1).
- ERGÜN, M., ÖZSÜER, S., (2006). Vygotsky'nin yeniden değerlendirilmesi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 8(2).
- ERKAL, M.E. (2000). Sosyoloji. İstanbul: Der Yayınları.
- EROĞLU, K., TAŞKIN, L., Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S. (2007). Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Görüşleri. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 6(1).
- FELDMAN, S.S., NASH, S.C., ASCHENBRENNER, B.C. (1983). Antecedents Of Fathering. Child Development. (54).
- FREUD, S. (2004). Psikanaliz Üzerine. (Çev: A. A. Öneş). İstanbul: Say Yayınları.
- FROMM, E. (1997). Sevmeye Sanatı. (Çeviren: Y. Salman). İstanbul: Payel Yayınevi.

- FROMM, E. (1997). Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları. Greatness and Limitations of Freud's Thought. (Çeviren: A. Arıtan). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- HARRIS, D. B.(1963). Children's Drawings as Measures of Intellectual Maturity: A Revision and Extension of the Goodenough Draw-a-Man Test. N.Y.
- HABLEMİTOĞLU, Ş. (2004). Toplumsal Cinsiyet Yazıları. İstanbul:Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- GOODENOUGH, F. (1926). The Mesasurement Of İntelligence By Drawings. New York Books.
- GÜDER, S., YILDIZ, T. (2014). Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Toplumsal Cinsiyet Algılarında Ailenin Rolü. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.
- GÜVEN, G. (2009). Okul Öncesi Çocuklarının İnsan ve Aile Çizimlerinin Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- İNAN, B. (2006). Ana Sınıfı Çocuklarının Duygu Ve Düşüncelerini İfade Etmelerinde Çocuk Resimlerinin Önemi (6 yaş grubu). (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç., BİRİCİK, D., (2013). “Bir İnsan Çiz Testi” Sonuçlarının Nesiller ve Cinsiyetler Arası Karşılaştırılması: 33 Yıl Sonra. Türk Psikoloji Derneği.
- KARAKOÇ, S. (1988). Edebiyat Yazıları-I. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- KOHLBERG, L. (1968). Early Education: A Cognitive-Developmental View. Child Development. 4(39).
- KOPPITZ, E. (1968). Psychological evaluation of children's human figure drawings. New York: Grune & Stratton.

- KÖŞGEROĞLU, N. (2010). Kalın Duvar İnce Zar. Ankara: Alter yayıncılık.
- KUZUCU, Y. (1999). Babalarıyla Çatıma Düzeyi Yüksek ve Düşük Olan Ergenlerin ve Babalarının Babalık Rolüne ilişkin Algılarının Karşılaştırılması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MALCHIODI, C. (2005). Çocukların Resimlerini Anlamak. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- MEGEP. (2007). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi-Cinsel Gelişim. Ankara:MEB Yayınevi.
- MEGGITT, C. (2013). Çocuk Gelişimini Anlamak. İstanbul: Optimist Yayınları.
- NICOLOPOULOU, A. (2004). Oyun, Bilişsel Gelişim Ve Toplumsal Dünya: Piaget, Vygotsky ve Sonrası. (Çev. M. T. Bağlı). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Dergisi. 37.
- OKYAY, L. (2008). 6 Yaş Grubu Çocukların Aile Resimlerinin Sosyokültürel Değişkenler Ve Davranış Problemleri Açısından Karşılaştırılması. (Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi). Edirne: Trakya Üniversitesi.
- ÖVEÇ, Ö. (2012). Okul Öncesi Eğitim Alan 6 Yaş Çocuklarının Bazı Duyguları (Sevgi, Korku, Mutluluk, Üzüntü) Resmetmelerinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- ÖZKALP, E. (2013). Sosyolojiye Giriş. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım
- ROUSSEAU, J. J. (1992). Emile ya da Çocuk Eğitimi Üzerine. (Çeviren: C Atay). İstanbul: Parşömen Yayınları.
- PIAGET, J., INHELDER, B. (1969). Mental Imagery in the Child. Basic Books, New York.

- PİRA, A., ELGÜN, A. (2004). Toplumsal Cinsiyeti İnşaa Eden Bir Kurum Olarak Medya; Reklamlar Aracılığıyla Ataerkil İdeolojinin Yeniden Üretilmesi. Ege Üniversitesi.
- SAYGILI, S., ÇANKIRILI, A. (2009). Babacığım Neredesin. İstanbul: Elit Yayınları.
- SAYGILI, S., ÇANKIRILI, A. (2009). Anne Olma Sanatı. İstanbul: Zafer Yayınları
- SAYIL, M. (2004). Çocuk Çizimlerinin Klinik Amaçlı Kullanımı Üzerine Bir Değerlendirme. Türk Psikoloji Yazıları. 14(7).
- SENEMOĞLU, N. (1997). Gelişim Öğrenme ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya). Ankara: Spot Maatbacılık.
- SEVİL, Ü., KAVLAK, O. (2003). Couvade sendromu (Sempatik gebelik). Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi. 6.
- TİMURTURKAN, M. (2009). Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünya'dan ve Türkiye'den Örnekler. Ankara: Siyasal Yayıncılık.
- TEZCAN, M. (2015). Sosyolojiye Giriş. Ankara: Anı Yayıncılık
- TONG,P.R. (1998). Feminst Thought: A More Coprhensive Introduction. 2th edition. Westviev Press.
- TURA, S.M. (2002). Şeyh ve Ayna. Şeyh ve Arzu. İstanbul: Metis Yayınları.
- TURA, S.M. (2004). Freud'dan Lacan'a Psikanaliz. İstanbul
- VYGOTSKY, Lev. (1978). Mind in Society. MA:Harvard University Press. Cambridge.
- YALÇINTAŞ-TARANCI, G., Darıca, N. (1999). 10-11 Yas Grubu Özel Ve Resmi İlköğretim Okullarına Devam Eden Kız Ve Erkek Çocukların Aile Çizimlerinin Sosyo- Kültürel Değişkenler Yönünde Karşılaştırılması. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi. 1(1).

- YAVUZER, H. (2004). Resimleriyle Çocuk. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- YAVUZER, H. (2005). Resimleriyle Çocuk. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- YAVUZER, H. (2011). Resimleriyle Çocuk. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- YAVUZER, H. (1990). Yaygın Ana Baba Tutumları, Ana Baba Okulu. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YAVUZER, H. (1995). Ana Baba Ve Çocuk (8. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H. (2005). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.

İNTERNET SİTELERİ

- <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/157/peker.htm?ref=>.(21 Nisan 2019).
- ERGÜN, M. ve ÖZSÜER,S. (2008). Vygotsky'nin yeniden değerlendirilmesi. <http://www.egitim.aku.edu.tr/vygotsky.pdf>, (17 Nisan 2019).
- FREUD ve PSİKANALİZ. (tarihsiz). Araştırma Serisi no.42. <http://www.psikiyatr.com/other/freudvepsikanaliz.pdf> [10 Haziran 2014]
- <https://unifestal.com/education/oidipus-kader/>